

FUNERAIR ERFGOED KERKHOF KEIEM

ARNOUT ZWAENEOEL

JAN 2022

RAPPORT



BARON RUZETTELAAN 35
8310 BRUGGE
T +32 50 36 71 71
www.wvi.be



COLOFON:

Wijze van citeren: Zwaenepoel, A. (2021). Funerair erfgoed kerkhof Keiem. WVI i.o.v. stad Diksmuide, 122 p.

Opdrachtgever: stad Diksmuide

Tekst: Arnout Zwaenepoel

Inventarisatie: Arnout Zwaenepoel, Saskia David, Lena Vereecke & Eric Cosyns

Foto's: Arnout Zwaenepoel

Inventarisatie-app: Luong Hung Chau

Databank: Saskia David, Bart Boute, Tom Desmet

Kaartopmaak: Saskia David

Lay-out: Lena Vereecke

Begeleiding: Chris Vandewalle, Wouter De Zutter, Martin Obin

INHOUD

1	Methode	5
2	Resultaten.....	7
2.1	De kerk	7
2.2	Het kerkhof en de leeftijd van de graven.....	12
2.3	Stijl	33
2.3.1	Neogotiek.	33
2.3.2	Neoclassicisme	35
2.3.3	Eclectisme.....	37
2.3.4	Art nouveau.....	53
2.3.5	Art deco.....	53
2.3.6	Modernisme en hedendaagse graftekens	64
2.4	Typologie.....	65
2.5	Materiaal	67
2.6	Epigrafie	69
2.6.1	Schriftsoort.....	69
2.6.2	Geijkte formules	73
2.7	Heraldiek.....	75
2.8	Graffoto's.....	76
2.9	Steenkappers-grafmakers en geologie.....	77
2.10	Ingewerkte sculpturen	80
2.11	Kleine sculpturen.....	81
2.12	Iconografie	85
2.13	Familienamen.....	99
2.14	Voornamen.....	105
2.15	Geboorteplaats en sterfteplaats	105
2.16	Beroep, functie, soldatenverleden, onderscheiding	105
2.17	ZEN	108
2.18	Beplanting van het kerkhof (door de gemeente)	109
2.19	Spontane plantenbegroeiingen, mossen en korstmossen, hogere planten	114
2.20	Cultuurplanten (bij de individuele graftekens).....	116

Literatuur

1 Methode

Voor het inventariseren van de twee kerkhoven en een begraafplaats te Diksmuide werd een app aangemaakt binnen WVI, zodat de invoer van de gegevens via een GSM kon gebeuren. De app heet Survey123 en laat toe alle waargenomen grafkenmerken en de begroeiing in te geven.

De aanmaak van de app gebeurde in hoofdzaak op basis van het rapport 'Versteende getuigenissen. Inventariseren van funerair erfgoed' opgesteld door TERF (www.versteendegetuigenissen.be). Een groot aantal kenmerken zoals epigrafie, foto's, grafische vormgeving, heraldiek, architectuur, typologie, materiaal, stijl, sculpturen en iconografie staan daarin opgesomd en werden in de app ingevoerd. Daarnaast werden velden voorzien voor beschadigingen aan de grafmonumenten, indicatiemogelijkheid om het monument als ZEN-erfgoed aan te duiden, alsook de aangeplante of spontane begroeiing in te voeren.

De app werd voor het eerst uitgetest op het kerkhof van Keiem en al snel werd duidelijk dat een aantal aanpassingen nuttig zouden zijn. Met die tweede versie van de app werd de rest van het kerkhof van Keiem geïnventariseerd. De gegevens uit de eerste en de tweede versie werden in aparte bestanden opgeslagen.

Met dezelfde versie werd nadien ook het kerkhof van Esen geïnventariseerd.

Na de opname van deze beide kerkhoven werd met de rapportage gestart, waarbij veelvuldig gebruik werd gemaakt van de filterfunctie in de databank. Daarbij werden opnieuw een aantal zaken opgemerkt, die beter konden in de app. Met name het veld epigrafie, dat in de beide eerste versies als één geheel werd ingevoerd, leidde tot moeilijkheden bij het opzoeken van de leeftijd van het graf, omdat er meerdere data in dezelfde epigrafie voorkwamen. Hierbij werd het nuttig geacht een apart veld te voorzien voor de leeftijd van het graf. Ook een zoekfunctie op namen zou beter kunnen door een extra veld waarin de familienamen apart kunnen ingegeven worden. In de eerste versie werd ook gewerkt met een veld materiaal 1 en een veld materiaal 2. Dit maakt dat bij een analyse van de materialen telkens dubbel moet gezocht worden en nadien een optelsommetje gemaakt om wat statistieken te kunnen genereren. Analoge andere dubbele velden (voor begroeiing, mossen en korstmossen, ...) gaven analoge problemen. Voor de inventarisatie van de begraafplaats Diksmuide zal daarom een derde aangepaste versie van de app gemaakt worden, waarbij verholpen wordt aan de vastgestelde moeilijkheden.

De snelheid van inventariseren werd op voorhand vrij optimistisch ingeschat, met een vijftigtal graven per dag. In Keiem bleek meteen dat dit te optimistisch geoordeeld was, omdat de epigrafie van de oudere graven, meestal op arduinsteen ingekapt, vaak erg lastig te lezen was. Op een dergelijk ouder kerkhof is een aantal van een dertigtal graven per dag realistischer gebleken. Ook in Esen hadden we een gelijkaardig probleem, hoewel er moet aan toegevoegd worden dat op het recentste deel van het kerkhof soms tot 75 graven per dag konden geïnventariseerd worden, door de eenvoudig leesbare epigrafie en het ontbreken van mossen en korstmossen op de veelal gepolijste granieten en recent nog onderhouden grafstenen.

De inventarisatie van de begroeiing bij een eenmalige inventarisatie leverde een zeer tijdsgebonden spectrum aan soorten op. Alleen al voorjaar en najaar kunnen een sterk verschillende beeld opleveren van de aangeplante soorten. De novembermaand wijkt daarboven nog eens zeer sterk af door de massaal aanwezige chrysanten op dat moment. Daarom werd de inventarisatie in eerste instantie uitgevoerd, los van de opname van de individuele grafmonumenten. Met een lente- en een nazomerinventarisatie in combinatie met een novemberbezoek konden de aangeplante bloemen en planten wél vrij volledig

gekarteed worden. Ook de globale beplanting van het kerkhof (door de gemeente aangebracht) werd apart gekarteerd.

Voor het inventariseren van bepaalde items was het niet altijd eenvoudig exacte informatie weer te geven en moesten daarom keuzes gemaakt worden.

- De epigrafië was vaak bij oudere graven gedeeltelijk onleesbaar geworden. Met behulp van wit bordkrijt werd de leesbaarheid van de letters vaak toch een stuk beter. Waar we letters, woorden of data niet met zekerheid konden ontcijferen werden drie puntjes of een vraagteken ingelast.
- Voor het bepalen van de leeftijd van de graven gingen we voort op de sterfdatum van de oudste overledene onder een bepaald grafteken. Af en toe kan het voorkomen dat een eerder overledene herbegraven werd onder een recenter grafteken.
- Het bepalen van de stijl van een grafteken is voor een zeer groot aantal graven niet eenvoudig. De overheersende typologie is die van een stèle, al dan niet met een vlakke grafzerk of sarcofaag en al dan niet met extra kruis. Dit type bleef decennia lang ongewijzigd en is niet eenvoudig aan een bepaalde stijl toe te wijzen. Voor de meeste graftekens werd dit kenmerk dan ook niet ingevuld.

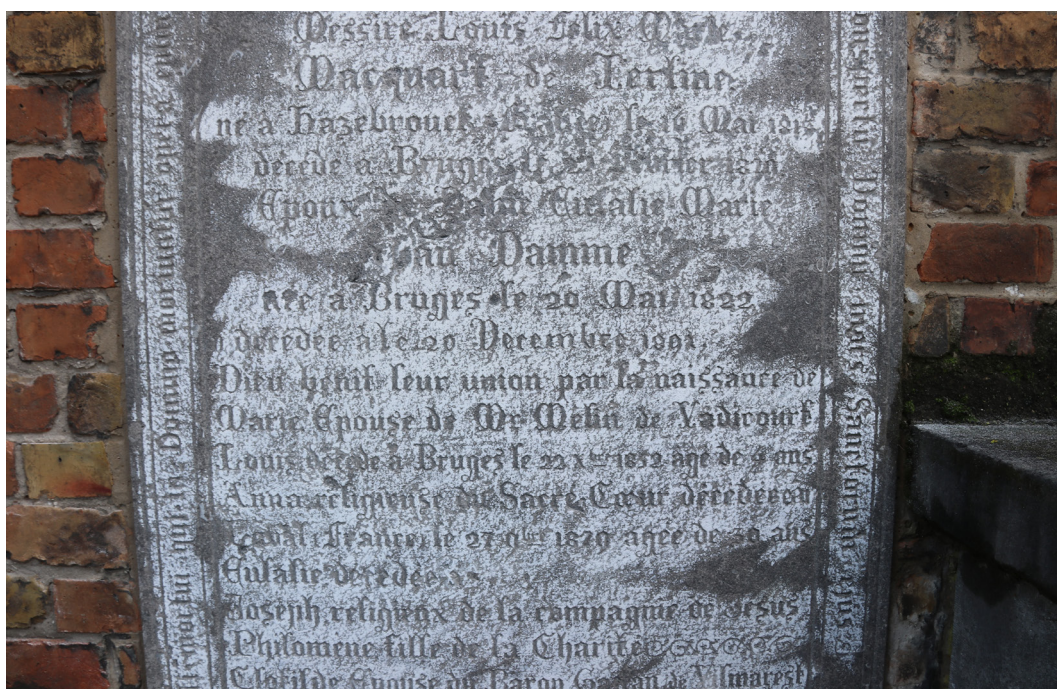


Foto. Voor het leesbaarder maken van lastig te ontcijferen epigrafiëën werd soms gebruik gemaakt van wit bordkrijt.

Bij de analyse van de gegevens werd veelvuldig gebruik gemaakt van de filterfunctie in de databank, waardoor jaartallen, personen, enz. vlot konden opgespoord worden. Deze informatie diende als basis voor het uitschrijven van dit rapport. Dat werd tenslotte nog aangevuld met informatie verkregen in het stadsarchief van Diksmuide. Vooral de twee publicaties van René Symoen (Symoen 1980, Symoen & Willaert 2014) leverden heel wat aanvullende informatie. Archivaris Chris Vandewalle was ook zo vriendelijk ons een aantal namen op te zoeken in de bevolkingsboeken, waardoor we onleesbaar geworden epigrafiëën konden aanvullen. René Symoen gaf ons bovendien de toestemming om de foto's uit zijn publicaties opnieuw te mogen fotograferen en gebruiken, waarvan we dankbaar gebruik maakten om de namen die verbonden zijn aan het kerkhof van Keiem meer duiding te geven.

2 Resultaten

2.1 De kerk

Het kerkhof van Keiem bevindt zich rond de Sint-Niklaaskerk in de Keiemdorpstraat 83, Diksmuide. De kerk van Keiem was oorspronkelijk afhankelijk van de Sint-Pietersabdij van Gent. Keiem werd al in de 13^{de} eeuw als een onafhankelijke parochie afgescheiden van de moederparochie Vladslo en kreeg een kerk die aan Sint-Niklaas gewijd was. In 1488 werd de kerk in brand gestoken door de Duitse troepen van Maximiliaan van Oostenrijk. In de 17^{de} eeuw, na de godsdienstoorlogen, werden belangrijke herstelwerken aan de kerk uitgevoerd. Het jaartal 1615 op een aantal ankers van het koor wijst nog op deze bouwfase.

De herstellingswerken waren afgerond omstreeks 1640. Op dat moment was de kerk een driebeukige hallenkerk met een recht afgesloten koor en een voorgeplaatste westtoren in laatgotische stijl. In 1731 werd de bouwvallige zuidelijke zijbeuk afgebroken. Op 18 oktober 1914 bliezen de Belgische genietroepen de kerk op, om te voorkomen dat deze als uitkijkpost zou gebruikt worden door de Duitse troepen. De kerk werd in 1923 heropgebouwd volgens een ontwerp van architect Théodore Raison uit Brugge. Er werd gekozen voor een historiserende wederopbouw in neogotische stijl, met onder meer de toevoeging van een nieuwe zuidbeuk.



Foto. De kerk van Keiem in 1914, net vóór de verwoesting (bron: Symoen 1980, p. 119). Bemerkt verschillende graftekens op de voorgrond, die tot op de dag van vandaag nog aanwezig zijn.

Keiem — Kerk (Noordkant).



Foto. De noordzijde van de kerk vóór WO I (bron: Symoen 1980, foto 36). De graftekens op het kerkhof zijn bijna allemaal gietijzeren grafkruisen, op een viertal blauwe hardsteen exemplaren na.



Foto. In 1916 wordt deze Duitse oorlogsfoto gemaakt. Hij toont de puinen van de Keiemse Sint-Niklaaskerk (bron: Symoen 1980). Bemerkt de grafplaten aan de kerkmuur die klaarblijkelijk het opblazen van de kerk overleefd hebben en die er tot op de dag van vandaag nog hangen.



Foto. Prentbriefkaart van de kerk gedurende WO I (bron: Symoen 1980). Bemerkt de grafplaten onderaan de oostelijke kerkmuur, die nog altijd aanwezig zijn. De vier exemplaren links en rechts van het kruisbeeld echter zijn verdwenen.



Foto. De Sint-Niklaaskerk van Keiem, december 2021.



Foto. Brandglasraam in 1923 door Joseph Desmet uit Brugge gemaakt, met tweede patroonheilige Sint-Cornelius en eerste patroonheilige Sint-Niklaas van Myra in de kerk van Keiem.



Foto. Beeld van Sint-Niklaas in de kerk. Dit beeld is het oudste voorwerp uit de kerk. het dateert van 1771 (bron: Symoen 1980, p. 111).

2.2 Het kerkhof en de leeftijd van de graven

Symoen (1980 p. 165) schetst het verleden van het kerkhof. In een kerkvisitatie uit het jaar 1571 vinden we de eerste vermelding van het parochiaal kerkhof. '*Coemeterium fossa profunda obstructum*', d.w.z. dat het kerkhof door een diepe gracht omgeven is. Een kerkrekening van 1621-22 bezorgt volgende gegevens: '*Ontfanghen van de pacht van tgars up tkerkchof.*' In 1623 werden de drie nieuwe klokken op het kerkhof gegoten: '*Betaelt van de pitten te vullen up tkerchhof van zuuden an den torre daer de clocken in gheghoten hebben gheweest...*' In 1771 kreeg hoofdman Pieter Costenobele op het kerkhof zijn laatste rustplaats gratis ter beschikking gesteld door de kerkraad, als beloning voor zijn schenking van de communiebank. Vele malen ook verkoopt de Keiemse kerkraad bomen die zich op het kerkhof bevinden. De opbrengst dient tot het betalen van herstellingswerken aan het kerkgebouw. Voor 1832 lezen we: '*Het kerkbestuur mag 60 boomkes buiten verwas verkoopen, staande op 't kerkhof...*' Rond 1900 werden veel arme parochianen begraven op kosten van het 'Bureel van Weldaad' of 'den dis'. Er bestond dan trouwens in de volksmond een '*armenkerkhof*' en een '*rijkenkerkhof*'. Daar is nog wel iets van te merken. De graven op het zuidoostelijke deel van het kerkhof, dicht bij het heilig hartbeeld, getuigen duidelijk nog van het '*rijkenkerkhof*'. In 1976 werd een nieuwe begraafplaats in gebruik genomen. Ze bevindt zich langs de Streuvelstraat.

Het kerkhof ontsnapte althans gedeeltelijk aan de vernieling van WO I, want er komen nog een twintigtal graven voor, van vóór de Eerste Wereldoorlog. De bulk van de 307 graven dateert echter van na de oorlog, met het grootste aantal graven uit de jaren 1960-1969. Het aantal graven verminderde drastisch na 1980. Er dateert nog slechts één graf uit de periode 1980-1989 en één uit de periode 2000-2009. Het tabelletje hieronder geeft de spreiding van de graven (waarop een datum leesbaar was) in de tijd weer.

Oudste overlijdensdatum op de grafsteen	Aantal
1770-1779	1
1820-1829	1
1860-1869	3
1870-1879	1
1880-1889	1
1890-1899	6
1900-1909	7
1910-1919	8
1920-1929	19
1930-1939	28
1940-1949	39
1950-1959	48
1960-1969	54
1970-1979	39
1980-1989	1
1990-1999	0
2000-2009	1

Het grafschrift met de oudste datum van een overlijden is dat van Pieter Costenobele, die stierf in 1771. Hij ligt niet begraven op het kerkhof zelf, maar zijn grafplaat bevindt zich aan de kerkmuur aan de straatzijde. De epigrafie, voor zover nog leesbaar, luidt als volgt: '*Hier licht begraven den eersaemen Pieter Costenobele, f. (filius = zoon van) Jan, verweckt by Marie Mergaert, geboortig van Handsaeme, 't synen tyde Dischheer, Hooftman van Prochie en van Gilde van Keyem, overl. den 25 Xbrt 1771, oudt 60 jaeren. in houwelyck*

geweest met Isabella Claeys, f. Pieter, overl. den ... ser... 17..., de gonne gegeven heeft aan dese kerke den Constbare Communiebank. Hebben 't saemen verweckt Marie Joa Costenobele, getrouwt met Henryck Capelle, overleden den 6 Xer 1781 oudt ..., Petrus Joi ... Costenobele, overleden ... 20 january 1743, Genoveva Constantia Costenobele, overleden den 11 Augustus 1736, Anna Jacoba Costenobele, getrouwt met Hendryck de Putter, ... 1777, oud ..., overl. ... 1748 R.I.P.'

Pieter had dus duidelijk een vooraanstaande rol in de gemeente gehad: hij was burgemeester ('hoofdman van Prochie') geweest vanaf 1740 en had er een communiebank geschonken aan de kerk, redenen waarom hij wellicht een dergelijke bevoorrechte en gratis begraafplaats kreeg. Pieter was ook een van de meest welstellende inwoners. Hij gebruikte 105 gemeten en 54 roeden landbouwgrond, waarmee hij op de tweede plaats kwam van alle inwoners (na hoofdman Joseph Faict die 108 gemeten, 1 linie en 4 roeden bewerkte).

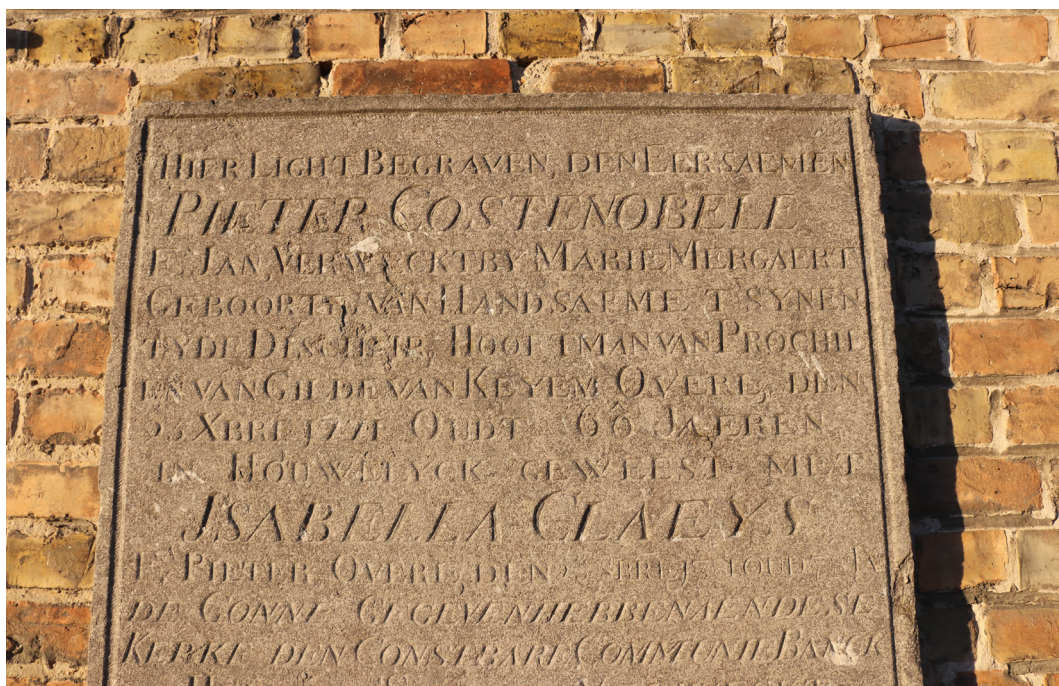


Foto. Aanvang van het grafschrift van Pieter Costenobele, gestorven in 1771.

Het op één na oudste grafteken behoort toe aan François Van Damme die in 1823 overleed. Ook François ligt niet op het kerkhof zelf, maar in een grafkelder van de familie Van Damme aan de straatzijde van de kerk. Een grafplaat aan de muur vertelt het volgende over hem:

'Sépulture van d'Heer François Van Damme, fs. Antonius en de van Marie Van Nieuwenhuyse, in zijn leven lid van de provinciale staten en raedsheer van de regentie der stad Brugge, overleden tot Keyem den 10 8bre 1823, oud 41 jaer, in huywelycke geweest met Jouffrouw Juliana Gilliodts, overl. te Brugge, den 9 maart 1863, oud 67 jaeren en alhier begraven, by de welke hy gewonnen heeft dry kinderen, waar van minderjarig overleden, Julie en Eulalie R.I.P.'

Voor de grafplaat bevindt zich de grafkelder van de familie, met als sober opschrift op de vloerplaat:

'Grafkelder van de familie Vandamme-Gilliodts'. Deze François Joseph Antoine Van Damme (1781-1823) en Julie Marie Gilliodts zijn de ouders van Eulalie Marie Van Damme (29 mei 1822-20 dec 1891) die op de grafplaat naast deze van haar ouders vermeld wordt,

samen met haar echtgenoot Louis Felix Macquart de Terline, die respectievelijk stierven in 1891 en 1879 (zie voor meer details bij 'Heraldiek').

Symoen (1980 p. 143) geeft meer uitleg over de familie. De familie Van Damme-Gilliodts-Macquart de Terline-de la Serna is een bekende familie van grootgrondbezitters te Keiem. In 1823 overlijdt François Van Damme op zijn buitenverblijf in Keiem. Deze woning situeert zich op de plaats waar zich nu de hoeve van Henry Vandevyvere bevindt. François Van Damme is gehuwd met Juliana Gilliodts en bezit verscheidene eigendommen in de ganse streek. Een erfgename van François Van Damme, Eulalie, huwt met Louis Macquart de Terline, waardoor laatstgenoemde familie grote bezittingen te Keiem en omliggende verwerft. Het geslacht Macquart de Terline ontpopt zich als een sterke steun voor de Keiemse geestelijkheid en voor het katholieke geloof. In 1876 schenkt deze familie haar Keiemse buitenverblijf aan de orde der 'Zusters van Liefde' uit Heule, om er een vrije meisjesschool en een klooster in te richten. In 1879 worden gronden ter beschikking gesteld tot oprichting van een vrije jongensschool. Na de Eerste Wereldoorlog verkoopt de familie Macquart de Terline onder meer het klooster en de school aan de 'Zusters van Heule'. Ondertussen is een nakomeling van deze adellijke familie Macquart de Terline gehuwd met een telg uit de familie de la Serna. Een deel van het grondbezit komt op die manier in handen van laatstgenoemd geslacht terecht. De familie de la Serna verkoopt na de Eerste Wereldoorlog op haar beurt eigendommen te Keiem. De gemeente zal deze aankoop tot bouwgrond verkavelen. Onmiddellijk na de oorlog, in 1918, verschijnen hier de eerste noodwoningen of batraken. Een straat, gelegen midden in dit vroegere eigendom van de 'de la Serna's', wordt uiteindelijk genoemd naar deze adellijke familie.

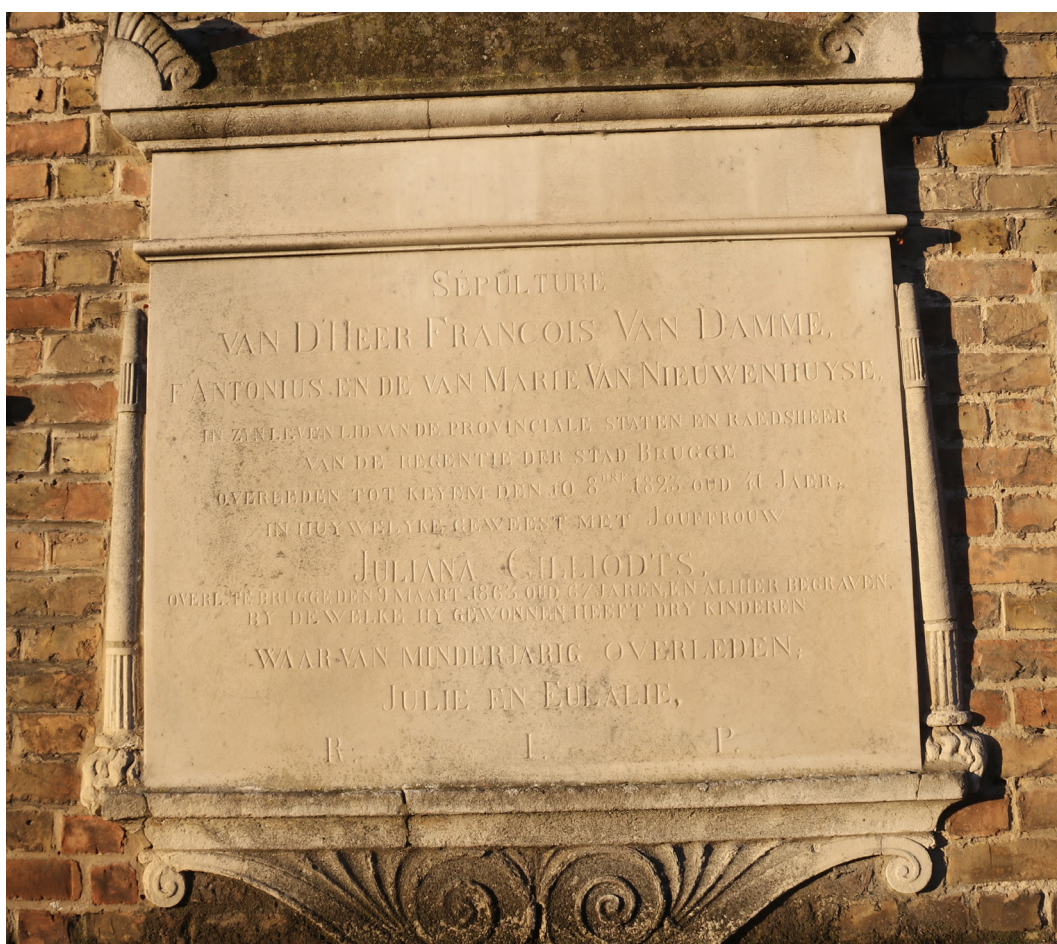


Foto. Grafplaat van François van Damme, overleden in 1823.

In hetzelfde rijtje grafplaten aan de kerkmuur hangt nog een grafplaat, waarvan echter alleen nog D.O.M., de naam Franciscus Van Thournout en de data 1798, 1822, 1833 en 1846 te ontcijferen vallen. De databank van de vzw ODIS verschaft ons meer duidelijkheid. Franciscus is geboren op 29 januari 1798 in Meulebeke en gestorven op 4 mei 1861 te Keiem. Op 12 augustus 1822 werd hij priester gewijd in Mechelen en hetzelfde jaar werd hij onderpastoor in de Sint-Denijskerk in Geluwe. In 1833 werd hij pastoor in de Sint-Michielskerk in Avekapelle. In 1846 werd hij pastoor in Keiem, waar hij in 1861 ook overleed. Van pastoor Van Thournout weten we nog dat hij en zijn kerkmeesters in 1858 een inventaris opstelden *'der roerende voorwerpen der kerke van de parochie van Keyem'*. Symoen (1980) geeft opnieuw meer details.



Foto. Grafplaat van pastoor Franciscus Van Thournout. De epigrafie is quasi volledig verdwenen of onleesbaar geworden.

De epigrafie van het oudste grafteken op het eigenlijke kerkhof (nr. C0/01), luidt als volgt: 'DOM Gedachtenis aan Lodewijk Vandepitte, geb. te Beerst den 1 maart 1805, overleden te Keiem den 29-7-1887, gemeenteontvanger gedekoreerd met het burgerkruis van 2^e klas en zijn vrouw Carolina Ranson geb. te Beerst den 16 ... 1805, overleden te Keiem ... 1867'. Het grafmonument werd dus mogelijks gemaakt voor Carolina Ranson, die twintig jaar vóór haar man overleed, maar het is ook mogelijk dat de grafsteen pas van Lodewijks overlijden dateert in 1887, wat beter aansluit bij de overige oudste grafstenen.



Foto. Neoklassiek/eclectisch grafmonument van Lodewijk Vandepitte uit 1887, het oudste grafteken op het eigenlijke kerkhof van Keiem.

De volgende grafschriften, in volgorde van oudste data, wijzen eveneens nog op graftekens van vóór WO I.

1891 graf D3/3: Hier rusten meester Tyteca, zijne echtgenoot Sophie Blontrock en hun kinderen Leonie en Gustaaf. Sophie Blontrock, geb. te Keyem en (stierf) aldaar den 5 september 1891. Leonie stierf aan 12 jaar in 1875.



Foto. Eclectisch grafteken met neogotische en neoklassieke elementen, van meester Tyteca en zijne echtgenoot Sophie Blontrock, D3/3 uit 1891.

1894 graf C2/04: Zalig aandenken aan heer Joseph Pollentier, geb. te Beerst 20-5-1850, overl. te Keyem 1-10-1894, echtgenoot van vrouw Sophie Van Eygen, geb. te Keyem 9-9-1852 en overl. 17-2-1935

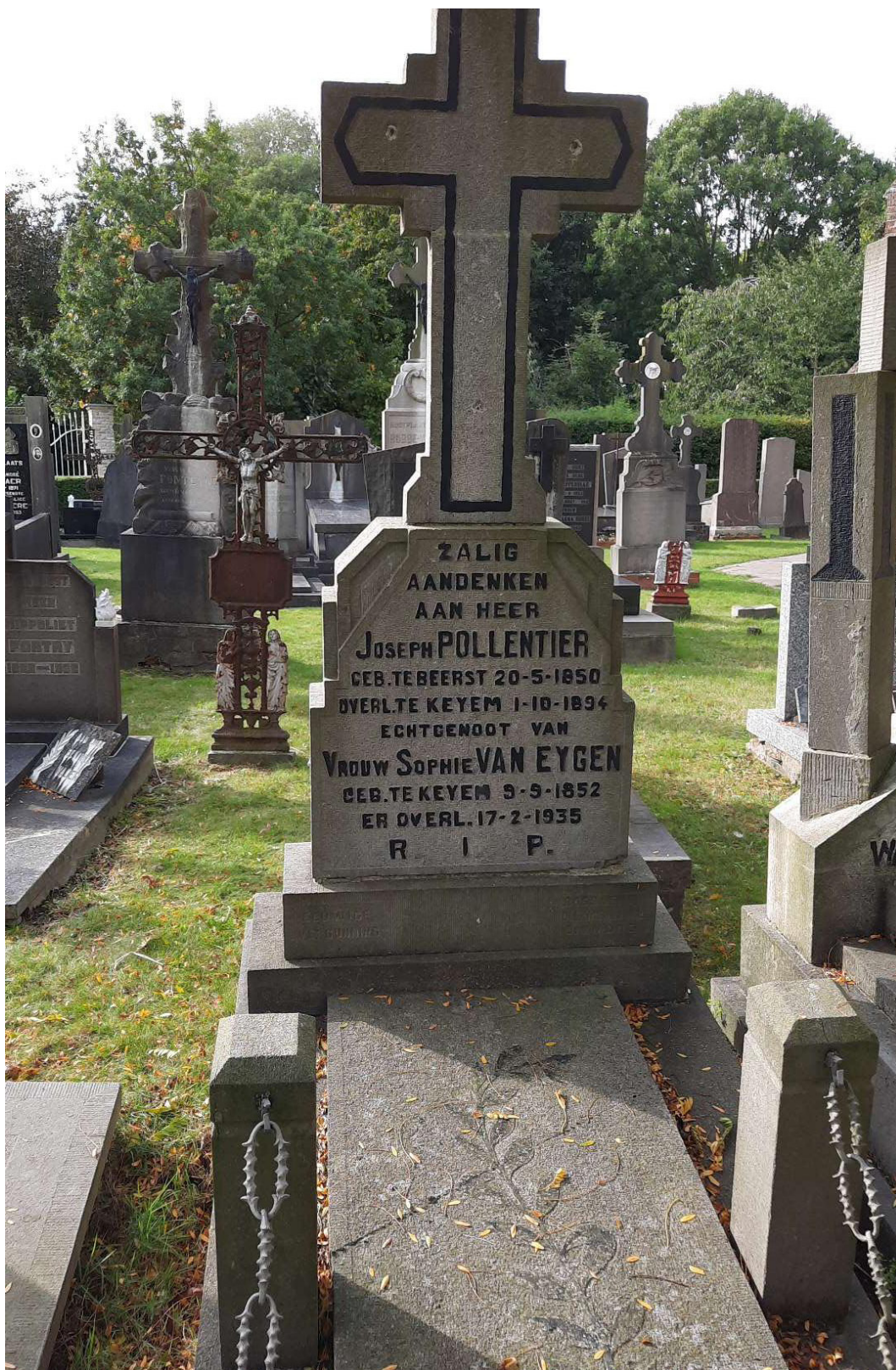


Foto. Stèle met kruis, vlakke grafplaat en kettingomheining, grafteken C2/04 van Joseph Pollentier, overleden in 1894.

1896 graf C9/07: Ter duurbare gedachtenis van Livin Bailleul, geb. Leke 10 (V) 1826, overl. te Keyem 15 juli 1906 en van zyne echtgenoot Maria Louise Cabooter, alhier geb. 6 april 1834 en er overl. 14 september 1896.



Foto. Eclectisch grafteken met neogotische en neoklassieke elementen uit 1896, C9/07, van Livin Bailleul en Marie Louise Cabooter.

1898 graf C3/07: Ter zaliger gedachtenis van Luciën Fonteyns, kerkmeester & Lid van den dischraad, geb. te Keyem 19 dec. 1816, alhier overl. 19 sept. 1898, zine echtgenoote Jophia Bailleul alhier geb. 26 mei 1821, er overl. 20 juli 1900 R.I.P.



Foto. Eclectisch grafteken uit 1898, van Luciën Fonteyns en Jophia Bailleul.

1899 graf D2/03: Ter deurbare gedachtenis van vrouw ...-Sophie Burghrave, geb. te Keyem den 23 augustus 1853, aldaar overleden 8 september 1899, echtgenote van de heer ... Pieter Francis Blontrock, geb. te Keyem den 8 oktober 1841, overl. R.I.P.



Foto. Eclectisch grafkruis D2/03, stèle met leliekruis, uit 1899. Romanie Sophie Burghrave stierf eerder dan haar man. Het leliekruis verwijst daarnaar.

1902 graf C03/11: Familie Francis Demaegdt 1840-1902, Justina Feys 1846-1905. Hunne kinders Louise, Charles, August, Louis, Lievin, Henri, Constant, Paul, Mathilde, Jerome



Foto. Neoklassiek-eclectisch grafteken voor familie Francis Demaegdt en Justina Feys uit 1902, gemaakt door het steenhoudersbedrijf 'Dekeyser-Cloet Dixmude'.

1903 graf C02/05: Zaliger gedachtenis Louise Pollentier geb. te Beerst den 12-7-1857, overl. te Keyem den 4-3-1903, echtgenote van Leo Avereyn geb. te Beetsterzwaag den 8-11-1835, overl. te Exaarde den 24-7-1918 en er begraven. Hun zoon August Avereyn geb. te Leke den 3-3-1869



Foto. Eclectisch grafteken, stèle met kruis, C02/05, voor Louise Pollentier, gestorven in 1903.

1903 graf C06/04: Bidt voor de ziel. Louise Veryser ... Geb. te Bovekerke ... 1838, overl. te Keiem 1903 en André Zutter Maria Theresia geb. te Bovekerke 1840 en begraven in Frank? ... Dochters van Phil... en Sophie ... Zei ze gedachtig in uw gebeden.

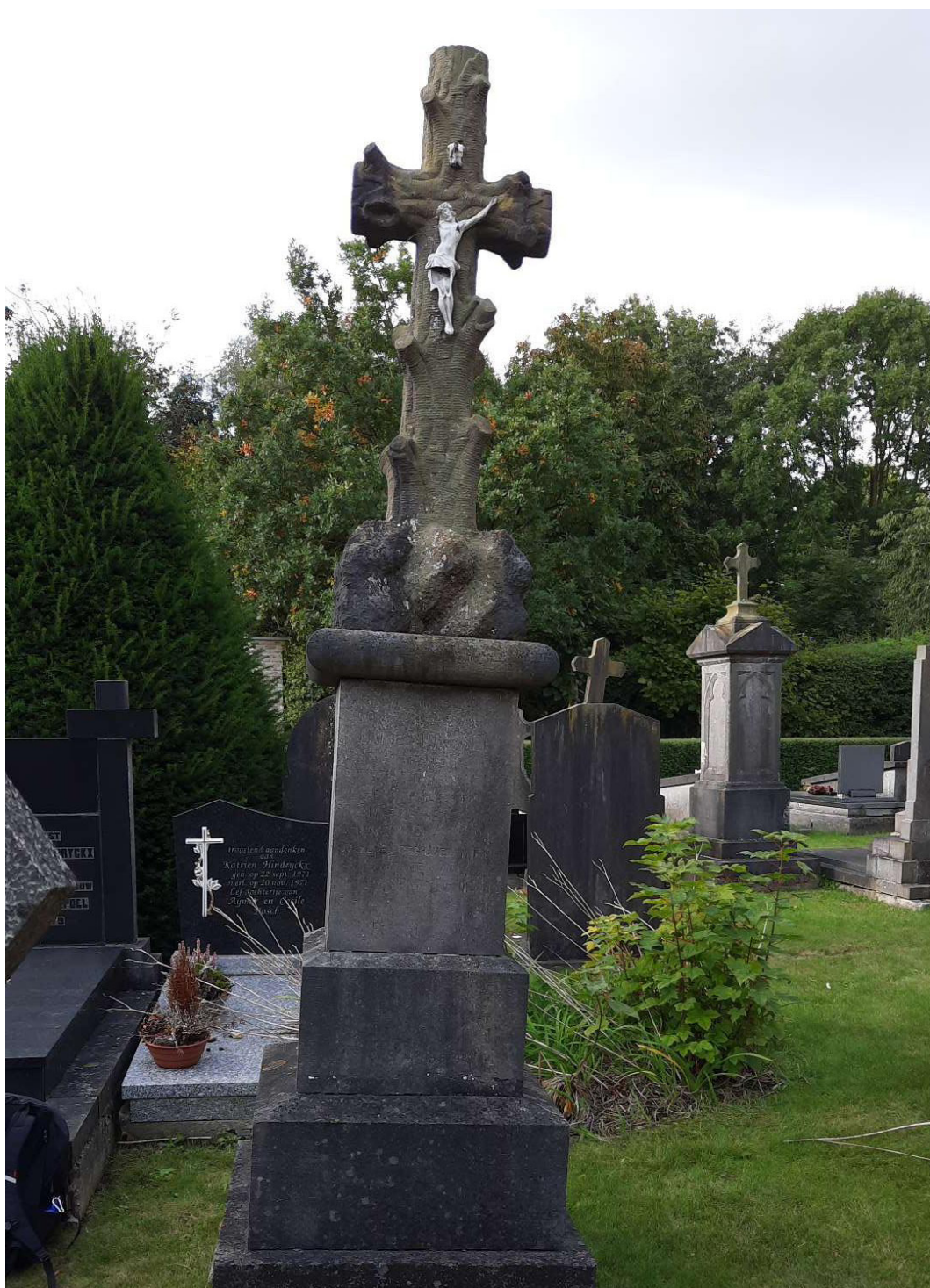


Foto. Eclectisch grafteken, calvarieberg met takkenkruis in cementrustiek C6/04, uit 1903, voor Louise Veryser.

1906 graf C1/04: Ter zalige nagedachtenis Charles Vandecasteele in huwelyk gedurende 46 jaren 16 nov..., geb. te ... 1826, overl. te Keyem 15 jan. 1906, echtgenoot van Franciska Vanhollebeke



Foto. Eclectisch grafmonument C1/04, uit 1906, voor Charles Vandecasteele. De steenhouwer was de firma Dekeyser-Cloet uit 'Dixmude'.

1911 graf D03/02: Rustplaats van Georgine Tyteca, alhier geb. 26 oct. 1861 en er overl. 16 mei 1911, vrouw van H. Bailleul RIP



Twee foto's. Eclectisch graf met calvarie en takkenkruis D03/02 van Georgine Tyteca, overleden in 1911.

1911 graf D01/07: Rustplaats Auguste Moerman Plaet 1853-1911, Jules Moerman 1887-1953. Julie Debusschere echtg. Alice Vandepitte 1901-1976, wed. Rigene Sey. Het is echter onwaarschijnlijk dat dit grafteken even oud is als de eerste overledene. Niet alleen bestaat de sarcofaag helemaal uit graniet, wat ongebruikelijk was voor die tijd, maar bovendien is het een evenbeeld van het grafteken van voormalige burgemeester Maurice Blontrock, die pas in 1956 stierf. Het grafteken D01/07 is dus wellicht ook eerder in die jaren te situeren.



Foto. Grafteken D01/07, wellicht recenter dan de oudste overledene die hier begraven ligt.

1912 graf C04/05: Rustplaats van de eerw. Zusters van Heule, Eerw. Zr. Marie Euphrasie 6-1-1839 11-11-1912, Eerw. Zr. Marie Cesarine 10-5-1858 22-8-1930, Eerw. Zr. Marie-Ephrem 20-4-1884 5-10-1931, Eerw. Zr. Marie-Hilaria 10-7-1881 12-11-1960

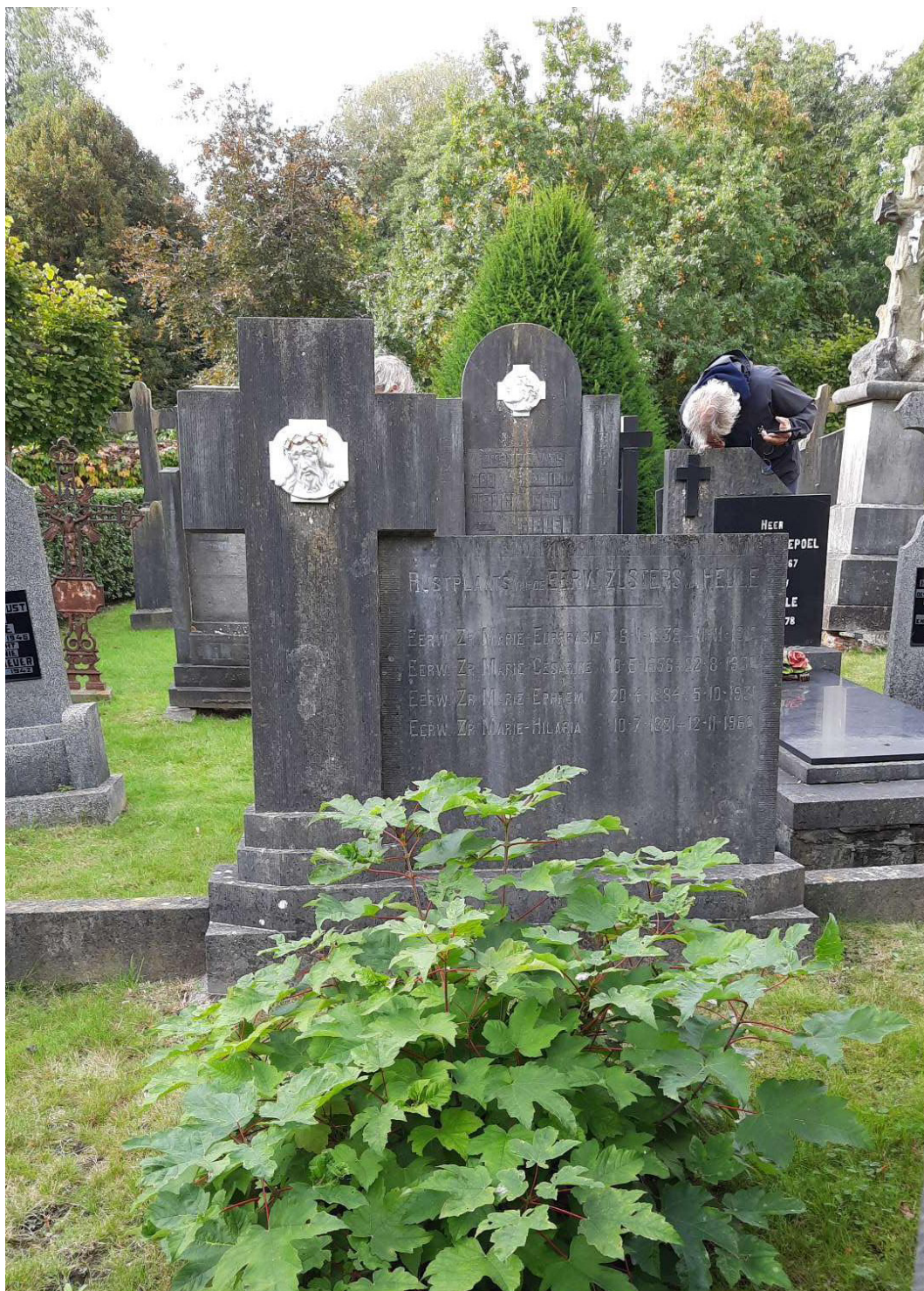


Foto. Het grafteken voor de Zusters van Heule. De oudste hier begraven zuster overleed in 1912. Het grafteken vertoont echter eerder kenmerken van een eenvoudig art deco-graf. Wellicht moeten we het eerder in de jaren 1930 situeren, moment waarop ook twee andere zusters overleden.



Foto. Zuster Marie-Hilaria, overleden in 1960 en begraven op het kerkhof van Keiem (bron: Symoen 1980 p. 196).

Symoen (1980, p. 158-159) geeft meer uitleg over de rol van de zusters in Keiem. Gedurende bijna een eeuw wordt een groot deel van het onderwijs te Keiem verstrekt door de orde der 'Zusters van Liefde' uit Heule. Deze zuster komen hier toe in 1876 zoals de archieven van het moederklooster te Heule bevestigen. *'Deze stichting werd te Keyem ingericht op het herhaald verzoek van mevrouw Macquart de Terline van Brugge, die aldaar (d.i. te Keyem) een buitengoed beschikte voor een klooster van religieuzen. Op den 29 november 1876 vertrokken vier van onze zusters onder de bijzondere bescherming van den grooten H. Joseph, die dit huis aan zijne zorgen toevertrouwd, immer met hemelsche zegeningen begunstigt'*. De zusters nemen meteen een aanvang met het oprichten van

een vrije meisjesschool. In 1914 moeten de zusters vluchten voor het oorlogsgeweld en belanden ze eerst in Koekelare en dan in Zedelgem, Varsenare, Sint-Andries, Dudzele, Ondertussen valt hun klooster te Keiem ten prooi aan de totale vernietiging. Na de oorlog komen de zusters te Keiem terug. Ze vinden een onderkomen in het huis van de familie René Debouck, molenaar. In 1920 krijgen ze een barak in de tuin van het verwoeste klooster, die als voorlopige woonst dienst doet. In 1921 staat de familie Macquart het klooster af aan de zusters. Een nieuw kloostergebouw wordt opgetrokken. In 1940 worden de zusters opnieuw door de Duitsers verjaagd. Ze mogen alleen nog de keuken en enkele plaatsen op de verdieping gebruiken. Na de Tweede Wereldoorlog herneemt het kloosterleven en het onderwijs. In 1967 vertrekken de zusters uit hun kloostergebouwen. De vrije school blijft nog enkele jaren doorwerken tot ze in 1970 officieel opgeheven wordt. Het kloostergebouw wordt aangekocht door Keiems laatste burgemeester Camiel Sinnaeve.

1912 graf B05/14: Hier rust Desiderius Bailleul 1835-1912, zijn echt. Clementia Canyn 1841-1912 RIP

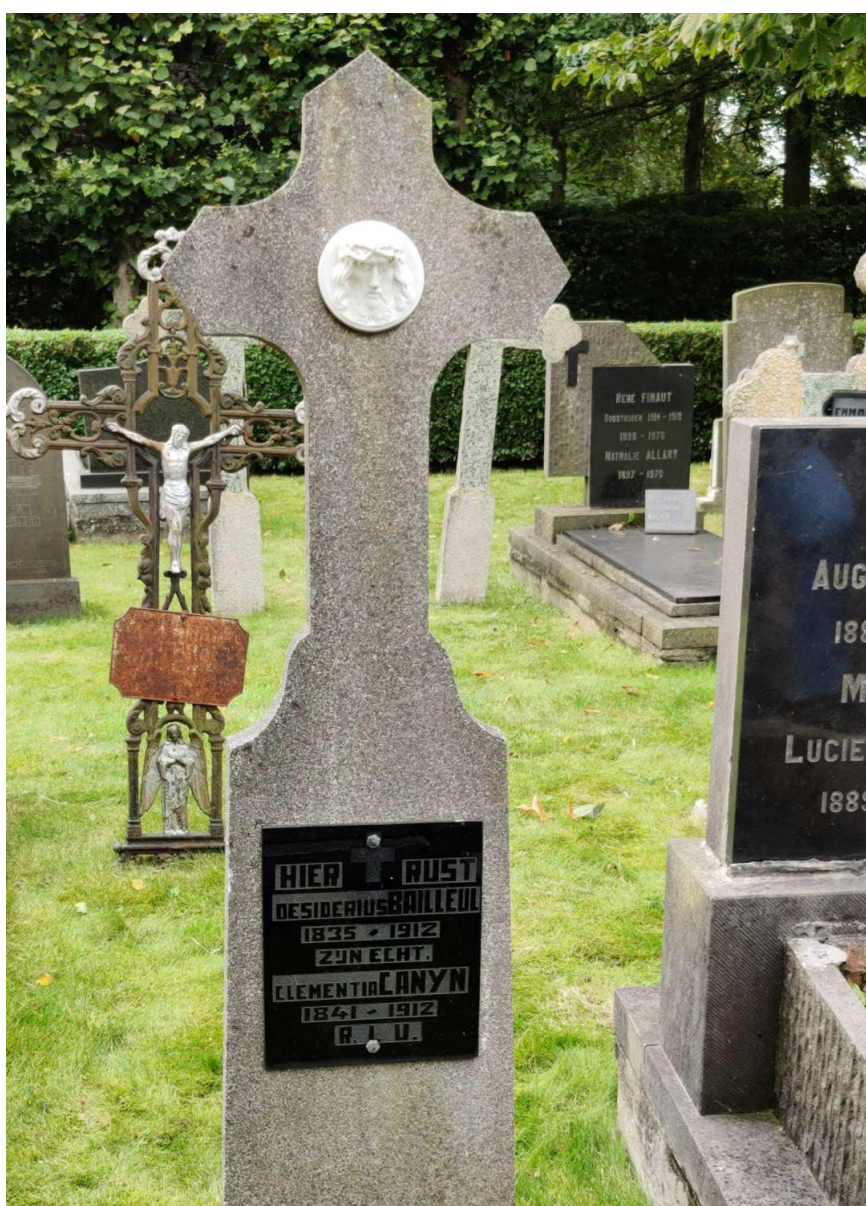


Foto. Grafteken B05/14, een eenvoudige stèle met puntkruis van Desiderius Bailleul en Clementia Canyn, allebei overleden in 1912.

1912 graf C09/08: Duurbaar aandenken van Augustus Deprez echtgenoot van Sylvie Lancriet, geb. te Bovekerke 28 dec. 1853, overl. te Keyem 25 aug. 1912. Eeuwige vergunning.

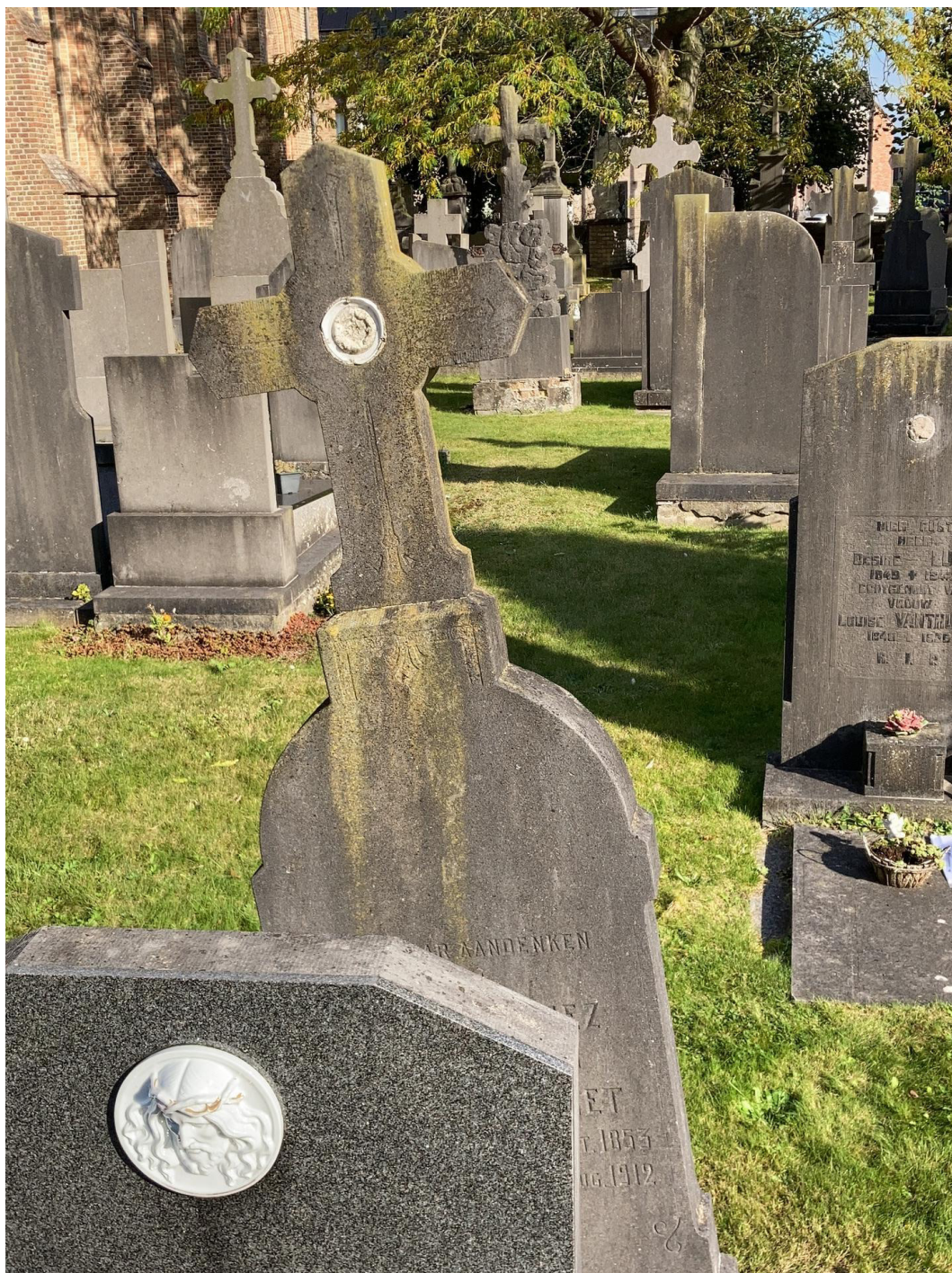


Foto. Grafteken C09/08, een eenvoudige stèle met puntkruis voor Augustus Deprez, overleden in 1912, zeer gelijkend op B05/14.

1913 graf B05/05: Hier rust Leopold Plyson 1838-1913 en echt. Louise Vanacker 1847-1931



Foto. Grafteken B05/05, een eenvoudige stèle met puntkruis voor Leopold Plyson, overleden in 1913 en zeer gelijkend op B05/14 en C09/08 allebei uit 1912.

2.3 Stijl

De meeste graven zijn eenvoudige stèles, al dan niet gecombineerd met een vlakke grafzerk, sarcofaag of iets wat het midden houdt tussen die twee, typisch voor de periode 1945-1980. Ze zijn weinig typisch voor een uitgesproken stijlperiode. Vanaf de jaren 1930 volgden de graftekens niet langer een bepaalde stijl, waardoor er een vervlakking optrad. Enkele grafmonumenten, kunnen wél aan een duidelijke stijlperiode gelinkt worden.

2.3.1 Neogotiek.

Neogotische monumenten werden gebruikt vanaf het midden van de 19^{de} eeuw en werden vooral gekozen door katholieken. Pinakels, gotische boognissen, hogels, kruisbloemen als bekroning, ornamenten in de vorm van een gekruld blad, knoppen of bloemen op de snijvlakken van spitsen, glasramen zijn typische stijlelementen.

In Keiem komen geen zuiver neogotische grafmonumenten voor. Waar duidelijke neogotische elementen (vooral spitsbogen) voorkomen is er meestal sprake van een mix met ook neoklassieke elementen en hebben we dus eerder met eclectische graftekens te maken.

Het grafteken D3/05 vertoont bepaalde neogotische kenmerken als spitsbogen, maar evenzeer neoklassieke kenmerken. Het geheel heeft de typologie van een portiek of aediculum, met een nis waarin een Christusbeeld staat. De stijl is dus eerder eclectisch dan zuiver neogotisch.

Ook het hogerop al vermelde en afgebeelde grafteken D3/3 uit 1891, vertoont dezelfde mix van neogotische en neoklassieke kenmerken.





Vijf foto's. Aspect en details van grafteken D3/05, met gotische, maar evenzeer neoklassieke kenmerken. De steenhouwer was Tackoen uit 'Dixmude'. De epigrafieplaat van dit grafteken is verdwenen, waardoor we geen exact jaartal kennen, maar de gelijkenis met D3/3 uit 1891 is erg opvallend, waardoor een gelijkend jaartal mag verondersteld worden.

2.3.2 Neoclassicisme

Vanaf halfweg de 18^{de} eeuw waren classicistische graftekens en in de hele 19^{de} en begin 20^{ste} eeuw neoclassicistische graftekens populair. Tempelvorm (aediculum), baldakijn (een overkapping of fronton gedragen door zuilen), cyppe of cippe (afgeknotte piramide), obelisk, sarcofaag, zuilen, friezen, architraven, kroonlijsten, frontons, acroteria, en decoratieve elementen als palmet, meander, rozet, lauwerkrans, fakkels, schelp, acanthusbladeren, voluten, palmtakken, ouroboros e.d. zijn kenmerkend voor deze stijl.

Net zoals zuivere neogotische graftekens in Keiem ontbreken is dat ook het geval voor zuivere neoklassieke graftekens.

Het oudste grafteken op het eigenlijke kerkhof, C0/01 vertoont (neo)klassieke elementen, maar die zijn niet zeer uitgesproken, waardoor het grafteken evengoed als eclectisch kan aangeduid worden. Dat geldt ook voor grafteken C3/11. De graftekens C0/03, C10/01 en D3/05 vertonen gelijkenis met een klassiek portiek (aediculum) en ook A11/07 (1947) heeft klassiek aandoende elementen, maar de eerste drie leunen ook weer dichterbij de eclectische graftekens, de laatste lijkt wel een mix van neoklassiek en art deco.



Twee foto's. Grafteken C10/01 uit 1927 voor priester Camiel Snauwaert, met (neo)klassieke elementen als een portiek, met daarin een Latijnse spreuk: 'Quos dedisti mihi custodiri' (Ik heb bewaard wat jij me gaf; Johannes 17: 11-12).



Foto. Pastoor Camiel Snauwaert (bron: Symoen 1980). In zijn parochiaal archief geeft de pastoor onder meer uitleg over de klokken die voor en na WO I in de kerk aanwezig waren.



Twee foto's. Grafteken A11/07 uit 1947, voor Charles Degry en Elisa Pattyn, met neoklassieke elementen als zuilen en klimopkrans, maar tegelijk naar art deco-typologie neigend.

2.3.3 Eclecticisme

Tussen 1830 en 1890, met de nadruk op het einde van de 19^{de} eeuw, was ook het eclecticisme belangrijk als architecturale stijl. Het gebruikt een divers gamma aan architectuurstijlen. Diverse elementen van vroeger stijlen worden gecombineerd om een nieuw geheel te vormen.

Zoals bij de oudste graven hierboven al ten overvloede aangegeven telt het kerkhof van Keiem heel wat eclectische graftekens van eind 19^{de}-begin 20^{ste} eeuw.

C6/04 en D3/02 werden al aangehaald als voorbeelden van cementrustieke calvaries met takkenkruisen. Er zijn nog wat meer voorbeelden van iets recentere analoge cementrustieke graftekens aanwezig.

2.3.3.1 Arduinstenen graftekens en cementrustiek

C0/01, C1/04, C2/05, C3/07, C3/11, C9/07, D2/03, D3/3 en D3/05 werden hierboven al aangehaald als eclectische graftekens in arduinsteen.

De graftekens C6/04 (uit 1903), D3/2 (uit 1911), B5/11 (uit 1921), B5/10 (met onleesbaar geworden epigrafie en data), C2/08 (uit 1924) en A10/05 (uit 1925) zijn mooie voorbeelden van takkenkruisen of afgeknotte boomstammen in cementrustiek en eclectische stijl.



Foto. Grafteken A10/05 uit 1925, voor Nathalie Lambrecht en Henricus Vanwalleghem, een van de laatste takkenkruisen in cementrustiek op het kerkhof van Keiem.

Zonder twijfel een van de mooiste eclectische graftekens en ook van alle graftekens van het kerkhof van Keiem in het algemeen is het grafteken C0/03 van het landbouwers-echtpaar Leonie Deman en Cyriel Castelein. Het werd hierboven nog niet eerder vermeld, omdat het wat recenter is dan de meeste eclectische graven. De epigrafie op de vlakke grafplaat is vrijwel onleesbaar geworden. Symoen (1980) vermeldt dat Cyriel Castelein raadslid werd in de gemeenteraad van 1921. We weten ook dat zoon Michel Maurice Castelein geboren werd in 1906 (en stierf in 1981; bron Geneanet). Daaruit leidden we af dat het graf recenter moest zijn. Het bevolkingsboek van Diksmuide biedt wél een precieze aanduiding. Leonie Deman stierf als eerste van het echtpaar, in 1930 en ook het prachtige grafteken dateert dus wellicht van dat jaar. Dat stemt ook uitstekend overeen met de stijlkenmerken van het grafteken. Het heeft vroege art deco-kenmerken door de typische roosjes die bovenaan het kruis prijken en vertoont voor het overige nog heel veel neoklassieke kenmerken. We kunnen het grafteken dus best als eclectisch bestempelen, maar het stemt ook overeen met het eerste type art deco dat Depestel (2006) beschrijft, namelijk een art deco met nog heel veel inspiratie uit het vroegere neoclassicisme en de neogotiek. Heel bijzonder is het terracotta beeld van Maria met Jezuskind met wereldbol (symbool voor Gods heerschappij over de schepping) in een neoklassiek aandoende portiek of aediculum. Het is het enigste terracotta beeld van het kerkhof.

Het kruis dat het grafteken bekroont op de top is geen van de klassieke christelijke kruisen. Het is versierd met klimop en met roosjes die al heel erg doen denken aan de art deco-roosjes van de zuivere art deco-graftekens.

Het grafteken is verder rijk aan allerlei symbolen. We vermeldde al de klimop en de roosjes. Tussen portiek en kruis vinden we het lettersymbool alfa-omega. Net daaronder prijkt een fakkel of eeuwig brandende vlam. De zuilen van de portiek zijn versierd met acanthus-motieven. Kettingen omgeven het grafteken.

Uiteraard ontbreken ook de porseleinfoto's niet. De foto van Leonie Deman toont een rijkelijk met eigentijdse juwelen versierde dame. Cyriel Castelein heeft de karakteristieke snor van zijn tijd.





Acht foto's. Eclectisch grafteken C0/03 (circa 1925?) van Leonie Deman en Cyriel Castelein, een van de mooiste van het kerkhof van Keiem.

2.3.3.2 Gietijzeren grafkruisen

Ook de 20 bewaarde gietijzeren grafkruisen zijn eclectisch van stijl, vaak met neogotische, neoklassieke of art nouveau-elementen. De wijnranken of druivenranken (met subtiel hier en daar een druiventrosje), die sterk aan art nouveau-versieringen doen denken, zijn op alle ijzeren grafkruisen aanwezig. Andere versieringen als vazen, gogelachtige uiteinden van de kruisarmen, spitsbogen, zijn niet overal identiek. De meeste grafkruisen werden destijds vervaardigd in Wallonië of zelfs Frankrijk. Saenen & Fourny (2002) geven het aantal modellen op dat in verschillende gieterijen vervaardigd werd:

Corneau-Deville (Frankrijk):	25
S. Demoulin (Farciennes, Prov. Henegouwen):	18
N. Porta (Hoei, Prov. Luik):	10
Nestor Martin (Hoei, Prov. Luik):	9
Davin (Andenne, Prov. Namen)	9
Fonderies d'Andenne (Prov. Namen):	4
Barbezat (Parijs): et Val d'Osne (Frankrijk):	3
St-Dizier (Frankrijk):	1
Bernard et Cie (Frankrijk):	1
Bayot-Malacrot (Yves-Gomezée, Prov. Namen):	1
Niet geïdentificeerde gieterijen:	17

Roger Hourant (in: Lempereur, F., Tulliez, O. & Hourant, R. 1992) maakte een identificatiesysteem op van gietijzeren grafkruisen, gebruik makend van Romeinse cijfers, letters en arabische cijfers, bijvoorbeeld:

- I: vol kruis
- II: opengewerkt kruis
- A = met een volledige persoon
- 2 = een man
- a = supplementaire onderverdeling



Foto. Gietijzeren grafkruis B4/7. De art nouveau-achtige wijnranken en druiventrosjes zijn op quasi alle gietijzeren kruisen aanwezig.



Foto. Neoklassiek aandoende vaasversiering op gietijzeren grafkruis C6/06.



Foto. Neogotisch aandoende gogel-achtige versiering aan het uiteinde van een horizontale kruisarm van gietijzeren grafkruis A2/03.

Bij de 20 gietijzeren grafkruisen kunnen 4 types onderscheiden worden, met respectievelijk 14, 3, 2 en 1 vertegenwoordigers.

Bij het algemeenste type, met 14 exemplaren, flankeren Maria en de apostel Johannes de voet van het kruis (cf. de verwijzing van de evangelist Johannes 19: 26-27). Dat type was wijdverspreid in geheel België en staat ook wel bekend als het Hourant I1K13b3-type dat in

de Franse Fonderies Corneau-Deville (1846-heden) uit Charleville vervaardigd werd. De verschillende exemplaren wijken nog wel van elkaar af, doordat het Christusbeeld in het centrum van het kruis vaak verschillend is. We troffen dit type ook al aan op het kerkhof van Lampernisse (sector B, 02/01, 15 en sector B, 03/01, 09). Op het Brugs kerkhof komen ook varianten voor met een zadeldakje.



Twee foto'. Afgebroken gietijzeren grafkruis C5/01 van het type met Maria en apostel Johannes aan de voet van het kruis en karakteristiek traditioneel zwart en zilverkleurig geschilderd grafkruis A4/09.



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met Maria en apostel Johannes aan de voet van het kruis: met rijk versierd zadeldakje, Brugs kerkhof (Assebroek).



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met Maria en apostel Johannes aan de voet van het kruis: zonder standaard kader voor tekstplaat, maar met apart bevestigde tekstplaat, Brugs kerkhof (As-sebroek).

Een tweede type, met 3 exemplaren in Keiem, is gekenmerkt door vier stralenbundels, die vanaf het hart van de gekruisigde Christus uitstralen. Het stemt overeen met het type Haurant IIA5i. De vier stralenbundels aan de binnenhoeken van het kruis vindt men ook terug in Ouffet rond het Lam met de zegels (Openb. 5: 1-14), rond een vrouwenhoofd (Maria?) in Givet of rond het symbool van het hart (cf. het Heilig Hartbeeld aan de straatzijde van het kerkhof van Keiem). Dat gietijzeren kruistype was eveneens wijdverspreid in België. We troffen het bijvoorbeeld ook aan op het kerkhof van Lampernisse (grafteken sector A, 08/01, 01, < 1914) en op het Brugs kerkhof in Assebroek.



Twee foto's. Gietijzeren grafkruisen C6/06 en A3/02, van het type met vier stralenbundels die vanaf het hart van de gekruisigde Christus uitstralen.



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met vier stralenbundels, Brugs kerkhof (Assebroek).



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met vier stralenbundels, Brugs kerkhof (Assebroek).

Een derde type, met nog slechts 2 exemplaren in Keiem, is gekenmerkt door een engel aan de voet van het kruis. Ook dat type treffen we elders aan, zoals bijvoorbeeld op de begraafplaats van Heverlee of het Brugs kerkhof. Het werd onder andere gefabriceerd door de firma Nestor Martin (modellen 1712 en 1713). Nestor Martin was een producent van gietijzeren grafkruisen tussen 1875 en 1925, actief in Hoei. Hij produceerde onder andere verschillende types beschreven door Hourant: Hourant IIA5e, Hourant IIA5k, Hourant IIAff1 en Hourant IIC1b (Onroerend Erfgoed Martin, Nestor ID: 9907 URL: <https://id.erfgoed.net/personen/9907>). Ook van dit 'engelkruis' bestaan verschillende varianten. Op het Brugs kerkhof zijn er varianten mét of zonder omlijsting voor een naamplaatje en al dan niet met zadeldakje.



Twee foto's. Gietijzeren grafkruisen A7/11 en B4/11 met engel aan de voet: type Hourant IIA5e.



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met engel aan de voet: met standaard kader voor tekstplaat, Brugs kerkhof (Assebroek): type Hourant IIA5g.



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met engel aan de voet: met toegevoegde plaat (waarop tekst kon geschreven worden), Brugs kerkhof (Assebroek).



Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met engel aan de voet: met ander type toegevoegde plaat (waarop tekst kon geschreven worden), Brugs kerkhof (Assebroek).

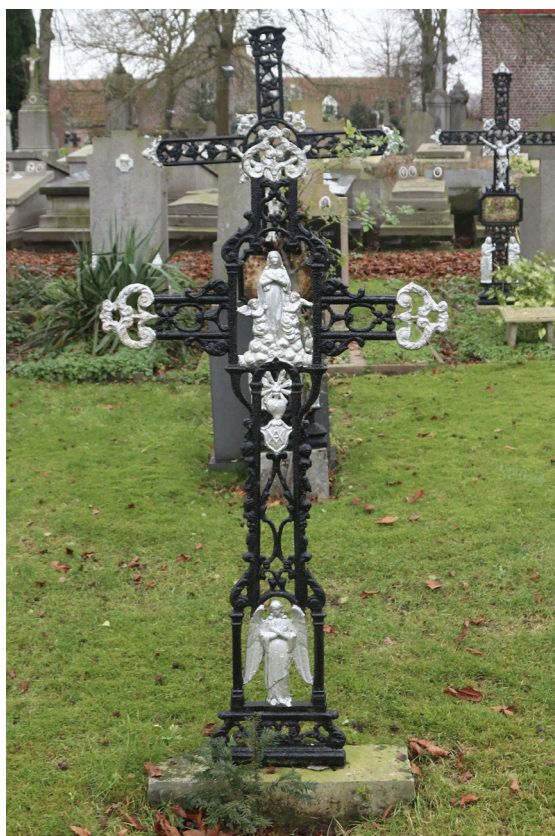


Foto. Variant op het gietijzeren grafkruis met engel aan de voet: in het centrum van het kruis is een afbeelding van Elisabeth met de spelende Jezus en Sint-Janneke (Johannes de Doper) weergegeven, kerkhof Ver-Assebroek.

Een vierde type, waarvan slechts 1 exemplaar aanwezig in Keiem, is kleiner van formaat dan de vorige types en heeft de symbolen van de vier evangelisten als ornamenten: de arend van Johannes, de stier van Lucas, de leeuw van Marcus en de engel van Mattheus. Het stemt overeen met het type Hourant I1K13d. Vermoedelijk was het grafkruis in Keiem bedoeld voor een kindergraf, maar de epigrafie is helemaal verdwenen, waardoor we dat niet met een naam, geboorte- en sterfdata kunnen bevestigen. Perchet (2017) vermeldt dat dit type geproduceerd werd door quasi alle Waalse gieterijen met enkele varianten. Saenen & Fourny (2002) tonen een identiek exemplaar (op de naamplaat na), van een kerkhof in Waals Brabant. Een variant van het type is ook aanwezig op het Brugs kerkhof in Assebroek.



Foto. Gietijzeren grafkruis met de symbolen van de vier apostelen A2/04 voor een kindergraf?



Foto. Detail engelenhoofdje, symbool van de evangelist Mattheus, op grafkruis A0/04.



Foto. Gietijzeren grafkruis met de symbolen van de vier apostelen en traditionele beschildering met teer en zilverkleurige verf voor de meest opvallende ornamenten, variant op het Brugs kerkhof in Assebroek.

2.3.4 Art nouveau

Vrijzinnige families hadden een voorkeur voor art nouveau. Art nouveau ontstond rond 1890 en eindigde aan het begin van de Eerste Wereldoorlog. Zuivere voorbeelden ontbreken op het kerkhof van Keiem. Veel ijzeren grafkruisen zijn weliswaar eclectisch, maar vaak met art nouveau-motieven als klimopranken en dergelijke. Het grafkruis C11/14 kan als voorbeeld gelden.

2.3.5 Art deco

Art deco is een stroming die een grote bloei kende in de jaren 1920 en 1930. Een geometrische belijning en machinaal vervaardigde producten zijn kenmerkend. In de funeraire traditie wordt art deco pas volledig gebruikt vanaf 1940. Gebeeldhouwde rozen, geometrische vormen en motieven zijn typerend.

Binnen deze stijl vallen volgens Depestel (2006) nog drie types of strekkingen te herkennen.

- De eerste strekking binnen de art deco is gericht op het verleden waarbij men inspiratie put uit het neoclassicisme, de neorenaissance, de neobarok, de art nouveau en andere historische stijlen. We verwijzen naar het grafteken C0/03 van Leonie Deman en Cyriel Castelein, uit 1930, dat hierboven al uitgebreid aan bod kwam, voor een mix van neoklassieke kenmerken met de typische art deco-roosjesversiering.
- Een ander type binnen de art deco leunde aan bij de 'Nieuwe Zakelijkheid', die gekenmerkt wordt door een strakkere geometrische vormgeving en een functionele gerichtheid. Heel wat relatief eenvoudige graftekens van de periode 1925-1950 in Keiem kunnen tot dat type gerekend worden.
- Bij het laatste type, het autonome art deco-type, is een drang naar schoonheid merkbaar waarbij het decoratieve aspect het wint van de functionaliteit. Deze drie types worden ondersteund door de nieuwe technologische en wetenschappelijke verworvenheden uit die periode. In Keiem is zeker de laatste strekking goed vertegenwoordigd. Kenmerkend zijn de talrijke bronzen grafversieringen (voor een belangrijk deel het werk van Sylvain en Pascal Norga). Ook de vegetatieve afbeeldingen worden vaak niet meer als een symbolisch motief gebruikt, maar simpelweg als versiering (zie bijvoorbeeld de bloempotten van enkele art deco-graftekens, bijvoorbeeld B7/07).



Foto. De bloempot op het art deco-grafteken B7/07 heeft geen symbolische betekenis meer, maar is een louter decoratief gegeven.

De rol van de familie Norga op het kerkhof van Keiem verdient een extra woordje toelichting. Desmedt (2005) geeft volgende uitleg. De stamvader van deze familie van beeldende kunstenaars was Frans Norga. Zijn zoon Sylvain werd een erkend beeldend kunstenaar die zich specialiseerde in de grafsierkunst. Omdat hij trachtte naar tijdsbestendige voorwerpen op grafmonumenten koos hij voor brons. Daartoe had hij een bronsgieterij nodig. Hij stimuleerde zijn broer Pascal om met de bronsgieterij te beginnen. Tussen de twee wereldoorlogen begon Pascal Norga dan inderdaad een bronsgieterij te Etikhove (nabij Geraardsbergen in Oost-Vlaanderen). Daar hij zich echt specialiseerde in het gieten van bronzen letters, kruisen en religieuze motieven voor grafzerken had de zelfstandige bronsgieterij – mede door de ontkerking – na de Tweede Wereldoorlog onvoldoende overlevingskansen en werd tenslotte opgeslorpt in de gieterij 'Art Casting bvba', nu gelegen in de Industriezone Meersloem-Leupegem, 9700 Oudenaarde. Het werk van de broers Norga vinden we in grote of kleine getale terug over gans het Vlaamse land tot in Brussel toe. Het is wellicht de enige kunstenaar die in brons zoveel grafornameenten heeft gecreëerd.

Niet alle bronzen grafdecoraties in Keiem zijn ondertekend, maar de stijl verraadt bij een groot aantal wel degelijk het werk van de Norga's. Enkele zijn expliciet gesigneerd. Een enkele keer treffen we ook een andere signering aan, namelijk van een illustere 'H.P.' (grafteken D3/1, uit 1942). Ook Edgard Hautfenne maakte vergelijkbare art deco bronzen plaques als grafversiering en signeerde deze vaak als 'Hautfenne Bruxelles' of met E.H.



Foto. Bronzen Christushoofd, op art deco-grafteken C11/05 uit 1942, gesigneerd door de familie Norga.



Foto. Bronzen Christushoofd, op grafteken C10/05 uit 1947, voor de familie Maes-Geernaere, niet gesigneerd maar zeer sterke gelijkenis tonend met analoge plaquettes van de Norga's.



Foto. Bronzen Christushoofd op grafteken C6/02 uit 1945 voor Theophiel Sinnaeve en Eugenie Vermeersch, niet gesigneerd, maar vermoedelijk het werk van de Norga's of anders een sterk gelijkende imitatie.



Foto. Knielende engel, gesigneerd S. Norga, Brugs kerkhof in Assebroek.



Foto. Pleureuse met roosjes, gesigneerd S. Norga, Brugs kerkhof in Assebroek.



Foto. Het is eerder zeldzaam dat Pascal Norga signeert en niet Sylvain Norga. Op dit bronzen Christushoofd is dat wél het geval (kerkhof ver-Assebroek).

In Keiem zijn de graftekens C7/03 (1922), C2/01 (1925), A13/01 (1936), C2/03 (1939), C11/06 (1941), D3/1 (1942), A1/02 (1943), D3/1 (1942), B7/12 (1943), B7/13 (1943), D2/01 (1943), B4/14 (1945), B7/05 (1946), B7/14 (1946), B7/03 (1947) en C9/06 (niet gedateerd) duidelijke art deco funeraire monumenten. C11/06 en C9/06 tonen naast de typisch strakke vormgeving ook de karakteristieke beeldhouwde of bronzen roosjes en een mooie bronzen engel. D3/1 toont een mooie bronzen plaat van een 'pleureuse' en verschillende arduinen ornamentale toevoegingen als vazen en kruisen op zuiltjes.



Drie foto's. Vroeg Art deco grafteken C7/03 uit 1922, voor Ludovicus Zwaenepoel, Sidonie Willaert en hun dochter Hermine Zwaenepoel. De vorm van de stèle is vrij uniek in Keiem. De bloempot met planten is niet meer symbolisch, maar puur decoratief. Het Christushoofd is nog niet in brons, maar in porselein.



Foto. Art deco grafteken C2/01 uit 1925, voor Silvie Van Eyghen, met unieke vormgeving waarin vooral de grote graftuinbakken opvallen. Overigens zeer sober qua grafsierkunst.



Twee foto's. Art deco grafteken A13/01 uit 1936, voor Henri Plyson. De bronzen plaquette met treurende engel is niet gesigneerd.



Vijf foto's. Art deco grafteken C11/06 uit 1941, voor de familie Ramman-Claeys, met karakteristieke art deco-roosjes in de bovenrand van de stèle en mooie bronzen plaque met knielende engel met een bos rozen, niet gesigneerd, maar waarschijnlijk het werk van de Norga's. De twee porseleinfoto's zijn gesigneerd door steenhouwer-grafmaker Tackoen uit Diksmuide.



Vier foto's. Art deco grafteken D3/1 uit 1942, voor de familie Bailleul-Travers. De bronzen plaque met 'pleureuse' is gesigineerd door een onbekende H.P. Ook de vormgeving van zuiltjes met kruis en de vaas met klimopmotief zijn uniek op het kerkhof van Keiem



Vier foto's. Art deco grafteken B7/12 uit 1943, voor Prudence Kempynck en August Jansseune. De vormgeving is uniek. De bronzen Christus aan het kruis, geflankeerd door Maria en apostel Johannes is niet gesigineerd. De porseleinfoto's zijn gesigineerd door steenhouwer-grafmaker Tackoen uit Diksmuide.



Twee foto's. Art deco grafteken B7/13 uit 1943, voor de familie Vancompernelle-Meulemeester. De vormgeving is uniek. De bovenrand van de stèle is versierd met typische art deco-roosjes. De bronzen plaquette met 'pleureuse' is niet gesigneerd.



Vijf foto's. Art deco grafteken D2/01 uit 1943, voor de familie Willaert-Lammens, met drie bronzen plaquettes, niet gesigneerd, maar helemaal de stijl van de broers Sylvain en Pascal Norga. Ook de vaas met roosjesmotief is een mooi art deco-ornament. De porseleinfoto's zijn opnieuw gesigneerd door steenhouwer-grafmaker Tackoen uit Diksmuide.



Twee foto's. Art deco grafteken B7/05 uit 1946, voor de familie Vandenberghe-Lammens. De bronzen 'pleureuse met roosjes' is niet gesigineerd. De steenhouwer-grafmaker is Tackoen uit Diksmuide.



Foto. Porseleinen Christus met kruis, op het art deco grafteken B7/14 uit 1946, voor de familie Kimpe-Cornette. Het porselein is ondertekend door Jacques Laloux, de beeldhouwer die modellen maakte voor porseleinfabrikant Téco.



Foto. Art deco grafteken B7/03 uit 1947, voor de familie Van Cyoen-Dannaert. De vormgeving is uniek op het kerkhof van Keiem.



Foto. Bronzen roosjesornament op het art deco grafteken C9/06 (niet gedateerd), voor Marcel Bailleul en zijn echtgenotes Sidonie Wayaert en Elisa Decat.

2.3.6 Modernisme en hedendaagse graftekens

Het modernisme was populair tussen 1920 en 1945. Het is een stroming die volledig afstand neemt van de ornamentiek. Deze architectuur is gebaseerd op pure geometrische volumes en functionaliteit. Het is de architectuur van de democratische egalitaire samenleving en de industriële productie. Architectuur is niet langer een individuele uitdrukking van de opdrachtgever en de architect. Het drukt niets specifiek meer uit.

De grafmonumenten C3/02 uit 1971, C7/1 uit 1977, C2/10 uit 1987 en C3/01 (niet gedateerd) kunnen als 'hedendaags' bestempeld worden, maar er is geen scherp breuk met het verleden. Deze stroming ontstond in de jaren 1980. De stijl is in Keiem nog altijd geïnspireerd op de veel voorkomende typologie stèle met kruis en vlakke grafzerk. Het materiaal arduin wordt minder gebruikt en graniet neemt het overwicht. Aangezien de laatste grafstenen van het kerkhof dateren van het moment waarop deze stijl pas ontstond (vanaf circa 1980), moeten we hier ook niet massaal typisch hedendaagse voorbeelden verwachten.

2.4 Typologie

Bij gebrek aan een duidelijke stijl is de typologie van de graftekens de eenvoudigste manier om ze te beschrijven. In Keiem zijn stèles veruit de meest voorkomende vorm. Deze rechtopstaande plaat is zeer dikwijls gecombineerd met een vlakke grafplaat, een sarcofaag of iets dat het midden houdt tussen deze beide. Stèles kunnen voorkomen zowel bij neogotische, neoklassieke, eclectische, art nouveau, art deco of hedendaagse graftekens. Verder komen er 75 grafkruisen voor.

Er zijn nog 20 gietijzeren exemplaren bewaard. Gietijzeren kruisen werden vooral opgetrokken tussen 1840 en 1960.

Verder zijn er ook arduinen, betonnen en houten grafkruisen bewaard. De houten kruisen maar ook de betonnen exemplaren zijn meestal zeer eenvoudige graftekens, waarop niet zelden alleen de naam en een datum op voorkomt. Bij enkele exemplaren ontbreekt zelfs een datum. Ondanks de eenvoud van de betonnen grafkruisen, heeft men vaak toch nog een sierelementje willen toevoegen in de vorm van gekleurde steentjes in het beton.

Sarcofagen zijn met 19 exemplaren vertegenwoordigd, alhoewel het onderscheid tussen sarcofagen en vlakke grafstenen niet altijd erg duidelijk is. De typische neoklassieke of eclectische voorbeelden ontbreken op het kerkhof van Keiem. Het granieten grafteken van voormalig burgemeester Blontrock is een voorbeeld van een recentere sarcofaag.



Foto. Granieten sarcofaag voor voormalig burgemeester Maurice Blontrock, overleden in 1956.

Ook grafplaten zijn zeer eenvoudige graftekens. Er zijn er 13 aanwezig in Keiem. De aedicula zijn met 5 exemplaren een zeldzaam type in Keiem. Het zijn hier niet de typische neoklassieke, maar eerder eclectische graftekens. We lieten ze hogerop al aan bod komen bij de stijlen.

Een afgebroken zuil komt slechts 1 keer voor (B7/11 uit 1925), bovenop een stèle, in combinatie met een dubbele vlakke grafplaat.



Foto. Afgebroken zuil op een stèle, bij grafteken B7/11 uit 1925 voor Jules Morel. Unieke typologie op het kerkhof van Keiem.

Verschillende van deze types kunnen gecombineerd worden met een 'grafuin'. Meestal is dat een eenvoudig plantbed, afgeboord door drie arduinen boorden.

2.5 Materiaal

Arduin of Belgische blauwe hardsteen (Pierre bleue de Belgique) is veruit het meest gebruikte materiaal voor de graftekens van Keiem. De oudste exemplaren, in neogotische, klassieke of eclectische stijl, zijn vaak uitsluitend uit arduin vervaardigd. Ook de misleidende naam 'petit granit' slaat op een arduinsoort en niet op graniet! Vanaf de periode na de eerste wereldoorlog werd arduin zeer vaak gecombineerd met graniet. De basis van het grafteken bestond dan meestal uit arduin, terwijl een afdekplaat of de plaat met de epigrafie uit graniet bestond. Arduin werd gebruikt in maar liefst 223 van de 307 graftekens. Graniet (syeniet), bijna altijd in gepolijste vorm, komt voor bij 116 van de 307 graftekens. De combinatie met arduin is meest voorkomend. Bij de recentste graftekens is soms uitsluitend graniet gebruikt. Meestal gaat het om zwart graniet. Zeldzamer en meestal bij wat recentere graftekens is er ook blauw of rood syeniet gebruikt.

Andere materialen zijn een flink stuk zeldzamer. Er werden 33 graftekens uit beton vervaardigd. Vaak zijn het eenvoudige betonnen grafkruisen, soms met toevoeging van gekleurde steentjes als enige vorm van decoratie. Opvallend zijn wél de verschillende kruistypes bij deze betonnen grafkruisen: er worden zowel puntkruisen, pijlkruisen, klaverkruisen als leliekruisen aangetroffen.

Er resteren nog 20 gietijzeren grafkruisen. In vele gevallen zijn de epigrafieborden of de geschilderde letters verdwenen of onleesbaar geworden.

Er komen ook een tiental houten grafkruisjes voor. Dat zijn de allereenvoudigste graftekens, die vaak niet meer dan een naam en een datum dragen. Soms ontbreekt zelfs een datum.

Eveneens een zeldzame materiaalsoort is de zogenaamde cementrustiek, die typisch voorkomt bij de eclectische stèles met takkenkruis of calvaries met takkenkruis, waarbij vaak een arduinen stèle of sokkel gecombineerd werd met een cementen calvarieberg en takkenkruis.

Brons komt vooral voor als plaquettes met grafsierkunst bij de art deco-graftekens. Verder zijn ook de opgelegde letters van de epigrafie in messing of brons.

Marmer is een zeer uitzonderlijk materiaal in Keiem. Er zijn geen volledig marmeren graftekens, maar het materiaal werd uitsluitend gebruikt voor enkele toegevoegde platen. Terracotta komt slechts één keer voor. Het werd gebruikt als materiaal voor een Maria met Jezuskind in een eclectisch grafmonument uit het eerste kwart van de 20^{ste} eeuw.



Foto. Terracottabeeldje van Maria met Jezuskind met wereldbol, grafteken C0/03, vermoedelijk uit het eerste kwart van de 20^{ste} eeuw (Leonie Deman en Cyriel Castelein, overlijdensdata onleesbaar geworden).

2.6 Epigrafie

2.6.1 Schriftsoort

De meeste grafopscripten zijn in normaal schrift, in hoofdletters aangebracht. Bij de graftekens van vóór WO I, maar ook nog af en toe daarna, werd Latijns schrift gebruikt. De kleine accentjes op de hoeken van de letters zijn karakteristiek. Bij één grafplaat in de muur van de kerk is nog gotisch schrift gebruikt.

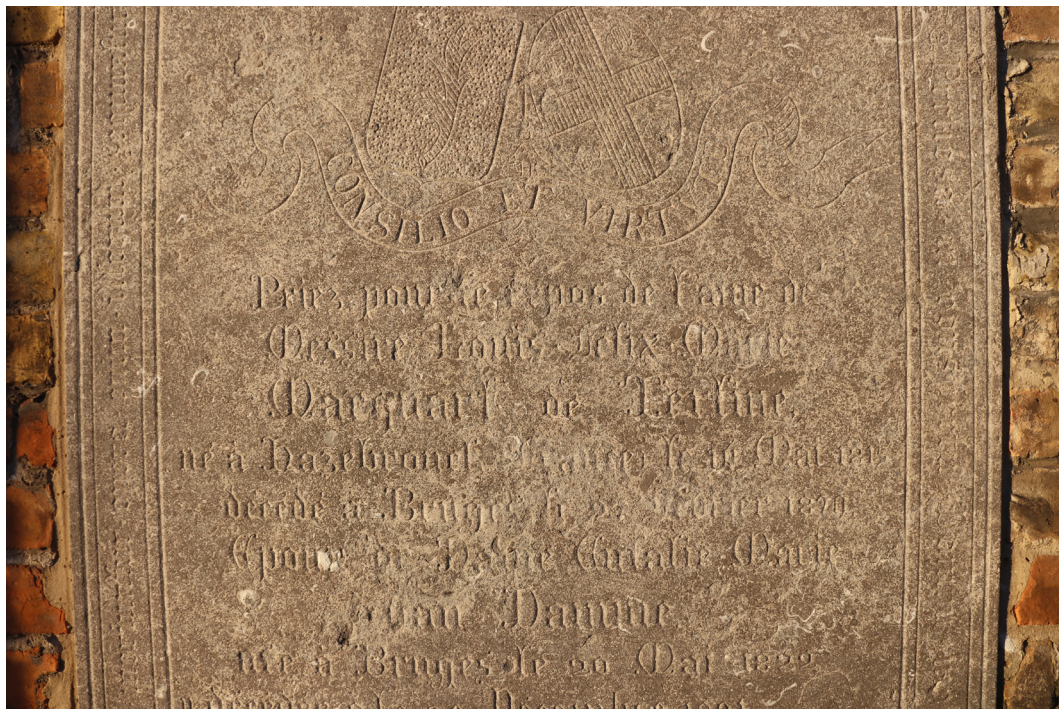


Foto. Gotisch schrift op de grafplaat van Louis Felix Macquart de Terline, onder zijn familiewapen met spreuk 'Consilio et Virtute'.



Foto. Latijns schrift komt vooral voor op de oudste graftekens in arduin.

De meeste epigrafieën werden uitgevoerd in verheven letters (130/307). Verdiepte letters werden bij 65/307 graftekens gebruikt en bij 44 daarvan werden de letters ook ingekleurd. Vermoedelijk waren er dat oorspronkelijk nog wat meer, maar is de inkleuring inmiddels verdwenen. Bij 28 graftekens zijn de letters opgelegd, in brons, messing of zilverkleurig metaal. Die opgelegde epigrafie is frequenter bij de meer recente graftekens in graniet. Bij een viertal graftekens bestond de epigrafie uitsluitend uit geschilderde letters.



Foto. Verheven letters op arduinen grafteken.



Foto. Verdiepte en ingekleurde epigrafie.



Twee foto's. Geschilderde epigrafie bij een gietijzeren en een betonnen grafkruis.



Foto. Opgelegde epigrafie in messing gegoten letters.

2.6.2 Geijkte formules

De epigrafie is op de meeste graftekens erg eenduidig. Er zijn een beperkt aantal vaste formuleringen die standaard voorkomen.

De meest eenvoudige aanduidingen bestaan enkele uit een naam, een geboortjaar en een sterfjaar. Per hoge uitzondering zijn zelfs die beide jaartallen weggelaten.

Meer standaard is een korte inleiding:

- Aandenken aan ...
- Bid voor de ziel van ... of in het Frans 'Priez pour le repos de l'ame de' ...
- Dierbaar aandenken aan/van ...
- Duurbaar aandenken aan/der familie/van ...
- Duurbare gedachtenis ...
- Heer ... geboortedatum-sterfdatum, echtgenoot van vrouw ...geboortedatum-sterfdatum (als de vrouw eerder overlijdt, dan wordt de volgorde omgekeerd). Bij de oudste graven is de formulering soms 'in houwelyck geweest met' ... of 'in huywelyke geweest met'
- Hier ligt begraven ...
- Hier rust ...
- Rustplaats der familie
- Rustplaats van ...
- Troostend aandenken aan ...
- Zalig aandenken aan ...

Na deze formulering volgt ook vaak nog wie de vader en moeder van de overledenen waren, vaak voorafgegaan door de afkorting f. (filius/filia; zoon of dochter van) ..., ofwel zoon van/dochter van ... Bij de oudste graven luidt het : 'verweckt by' ...

Frequenter is de opsomming van de kinderen, die daar al dan niet ook begraven zijn:

- Hunne kinderen ... Bij de oudste graven luidt het soms: 'Hebben 't saemen verweckt' ... of 'by de welke hy gewonnen heeft dry kinderen, ...', 'Dieu benit leur union par la naissance de' ...

Ter afsluiting volgt vaak:

- Een gebed a.u.b.
- R.I.P. (Requiescat in Pace)
- R.I.V. (Rust in Vrede)
- Zijt hun gedachtig

Eerder uitzonderlijk komen losse zinnen voor of na de standaard-epigrafie. Enkele voorbeelden uit Keiem:

- Gegroet oh kruis onze hoop
- 'Heden ik, morgen gij'



Foto. Voorbeeld van een niet standaard epigrafie.

2.7 Heraldiek

Er komt slechts één familiewapen voor op het kerkhof van Keiem, namelijk bij een grafplaat in de muur van de kerk aan de straatzijde. Het gaat om een grafplaat van de adellijke familie Macquart de Terline uit 1879. De uitgebreide epigrafië, in gotisch schrift en in het Frans opgesteld, luidt voor zo ver nog leesbaar, als volgt:

'Priez pour le repos de l'ame de Monsieur Louis Felix Marie Macqart de Terline, né à Haezebrouck le 16 mai 1815, décédé Bruges le 27 febr. 1879, époux de Mme Eulalie Marie Van Damme, née à Bruges le 20 mai 1822, décédée le 20 december 1891. Dieu benit leur union par la naissance de Marie, épouse de M. ... de Vaudricourt, ... à Bruges le 22 x ... 1852 age de 4 ans, Joseph religieux de la campagne de Jésus, Philomène, fille de la Charité, Clothilde, épouse du Baron Gaetan de Vilmaest, M. Antoinette de Hanterlorque?'. De randen van de grafplaat zijn nog eens beschreven met Latijnse spreuken, waaronder: Requiescant in pace.

Het familieschild bestaat uit 2 delen, waarvan het linkse schild duidelijk toebehoort aan de familie Macquart de Terline. Het rechterschild kon nog niet thuis gewezen worden. Bij het familieschild hoort de spreuk *'Consilio et Virtute'*. Op een website van de Franse familie Macquart de Terline lezen we dezelfde spreuk als *'Sagesse et courage'*, in het Nederlands ongeveer klinkend als 'Door beleid en dapperheid'.

Baron Louis Felix was getrouwd met Eulalie Vandamme en dat is ook de reden waarom hij hier begraven ligt. De familie Van Damme heeft er een familiegrafkelder. Louis en Eulalie hadden tijdens hun leven een huis inde Hoogstraat 28 in Brugge.

Onder het rijtje grafplaten aan de kerkmuur hangt ook nog deze plaat: Ici reposent en attendant la resurrection bien heureuse Mr Louis Macquart de Terline, Mme Eulalie van Damme, son épouse, et leurs enfants, Mr Louis Macquart de Terline, Mlle Eulalie Macqart de Terline, décédés à Bruges.



Foto. Familiewapen van Louis Felix Maquart de Terline en Eulalie van Damme op hun grafplaat aan de kerkmuur van de Sint-Niklaaskerk van Keiem.



Foto. Grafopschrift bij de begraafplaats van Louis Felix Macquart de Terline, gestorven in 1879 en zijn echtgenote Eulalie van Damme, gestorven in 1891.

2.8 Graffoto's

Bij 57 graftekens in Keiem zijn porseleinfoto's aanwezig, met een foto van een of meerdere van de overledenen.

Porseleinfoto's zijn de oudste vorm van fotografie op begraafplaatsen en kerkhoven. Rond 1900 verdreven ze de traditie van bustes en medaillons van de overledenen op grafmonumenten. Een porseleinfoto wordt gemaakt door een foto in een porseleinen oppervlak te branden. Bij een fotogravure wordt het portret van een overledenen in het materiaal gegraveerd.

Bij 34 van die porseleinfoto's is er een signering van de steenhouwer of grafmaker aanwezig en het gaat daarbij vooral om Tackoen en iets minder vaak om Bostoen, allebei steenhouwers-grafmakers uit Diksmuide. Een zeldzame keer is ook de naam van Verbeke uit Koekelare, A. Hosten uit 'Eesen' of Misten uit 'Eessen' te lezen. De namen van de overledenen zelf zijn nooit op de porseleinfoto aanwezig. Enkele graftekens zijn ook nog door andere steenhouwers gemaakt (Delameilleure uit Diksmuide, Dekeyser uit 'Dixmude', Rombaux-Roland uit Ecaussines, Bauduin & Termolle Ecaussinnes) maar hun naam komt uitsluitend op enkele graftekens voor en niet op porseleinfoto's.



Twee foto's. Porseleinfoto's van enkele graftekens op het kerkhof van Diksmuide. De meeste porseleinfoto's zijn gesigineerd 'Tackoen Diksmuide'.

2.9 Steenkappers-grafmakers en geologie

De meeste van de steenkappers-grafmakers waren lokale mensen uit Diksmuide (Alph. Dekeyser, Alfons Tackoen, Alfons Bossaert) en Esen (A. Hosten). Het bevolkingsboek van Diksmuide geeft ons een aantal details. Alfons Tackoen, geboren in 1891 te Diksmuide is aangeduid als 'arduinwerker'. Hij had een steenkapperszaak in de Molenstraat in Diksmuide. Hij werkte niet alleen, want in het bevolkingsboek van 1920-1930 p. 273 staat ook dat er bij hem een 'steenkap' Damien Schollaert werkte, die van Aalst afkomstig was.

Alfons-Joseph Bossaert was in 1876 geboren in Roeselare en kwam naar Diksmuide tussen 1905 en 1909. Zijn zoon Alfons-Maurice Bossaert, geboren in 1902 volgde hem op en staat in het bevolkingsboek aangeduid als 'steenappersbaas', wat doet veronderstellen dat ook hij andere mensen in dienst had (bron: bevolkingsboek p 325).

De steenkappers Rombaux-Roland en Bauduin & Termolle waren geen lokale mensen. Zij kwamen uit het Henegouwse Ecaussinnes.

De reputatie van Écaussinnes is vooral gemaakt door petit-granit (Belgische blauwe hardsteen, Pierre bleue de Belgique). Deze steen, daterend uit het Onder Carboon, werd ongeveer 350 miljoen jaar geleden onder de zee gevormd. Het is geen graniet (magmatisch gesteente), maar een sedimentair gesteente dat vroeger "Marble de Ligny" of ook "Écaussinnes" heette. Dit gesteente bevat voornamelijk fossielen van crinoïden (dieren van dezelfde familie als zee-egels), waarvan het skelet is samengesteld uit calciëtkristallen, de zogenaamde crinoïdenkalksteen. Deze kristallen glanzen als het kwarts in graniet. Het is ongetwijfeld deze gelijkenis die ten grondslag ligt aan de benaming «petit-granit». Het Onder Carboon wordt in België onderverdeeld in twee deelseries: het Tournaisiaan en het Viséaan. De Tournaisiaan-gesteenten omvatten drie formaties: de formatie van Hastière of Tournaisiaan-1, de formatie van Maredsous of Tournaisiaan-2 en de formatie van Celles of Tournaisiaan-3. Het is uit deze laatste formatie dat de Belgische blauwe hardsteen gewonnen wordt. Een typisch fossiel is *Spirifer konincki* (Goossens 1984). Daarnaast is dit ge-

steente rijk aan allerlei andere 350 miljoen jaar oude organismen als zeelelies (crinoïden), koralen, brachiopoden en sponzen.



Foto. Fossiele zeelelies in arduinen grafsteen op het kerkhof van Keiem. net onder het centrum is een dwarse doorsnede door een stengel en ernaast een lengtestukje 'steel' van een zeelelie zichtbaar.



Foto. Fossiel honingraat-koraal (Michelinia) in arduinen grafsteen op het kerkhof van Keiem.



Foto. Fossielkoraal in arduinen grafsteen op het kerkhof van Keiem.



Foto. Fossiele armpotige (brachiopode) in arduinen grafsteen op het kerkhof van Keiem.

De exploitatie van steenafzettingen in Écaussinnes is erg oud, zoals blijkt uit documenten uit de veertiende eeuw. Een sterke ontwikkeling vond plaats in de 19^{de} eeuw, met de komst van stoommachines voor pompen, hefbomen en dergelijke. Uit deze periode dateert de ontwikkeling van het district Écaussinnes-Carières, vooral aangespoord door de komst van de spoorlijn in 1842. Het was ook vanaf het einde van de 19^{de} eeuw dat de immigratie

naar Écaussinnes begon, zoals van Italiaanse steengroevewerkers uit de regio Pietrasanta, Carrara en Seravezza (Toscane).

Na een eeuw van welvaart kwam het verval en de sluitingen. De exploitatie in Écaussinnes werd op 21 december 2004 stopgezet met de sluiting van de steengroeve Nocarcentre, voorheen de steengroeven van Restaumont. In 2009 volgde een hervatting met de oprichting van een nieuwe steengroeve op een plaats genaamd "Tellier des Prés" aan de grens van Écaussinnes, Soignies (Zinnik) en Braine-le-Comte (s-Gravenbrakel).

Aan de rand van de oude steengroeve van Nocarcentre werd in 2007 een ontwateringscentrum voor de steengroeven van Soignies en de steengroeve Tellier des Prés in gebruik genomen. Dit vertegenwoordigt 13 miljoen kubieke meter water dat zal worden gezuiverd om de industriezone nabij Feluy en de Waalse Waterleidingmaatschappij te bevoorraden en zo onttrekkingen uit het grondwater te beperken.

De steengroeven hebben het landschap van Écaussinnes gevormd. Het is bezaaid met overstroomde gaten en "tiennes". De oude steengroeven van Scouflény zijn opgenomen in de inventaris van sites van groot biologisch belang in het Waals Gewest, waarbij Trou Barette en Trou Rivière dienen als drinkwaterreservoir voor Vivaqua, voorheen CIBE (Compagnie Intercommunale Bruxelloise des Eaux). (Bron: <https://nl.wikipedia.org/wiki/%C3%89caussinnes>)



Foto. Verschillende steenhouders uit het Henegouwse 'Ecaussinnes' zijn verantwoordelijk voor de meest monumentale graftekens in 'petit granit', uit de steengroeve van hun woonplaats.

2.10 Ingewerkte sculpturen

Bij een dertigtal graftekens is een ingewerkte sculptuur in laag- of hoog-reliëf aangebracht. Meestal gaat het om sculpturen op een granieten stèle, waarbij een Christushoofd met doornenkroon, Christus aan het kruis of een kruis dragende Christus meest voorkomen. Het materiaal van deze sculpturen bestaat meestal uit porselein, brons of cementrustiek.

We verwijzen naar de passage over de art deco-stijl voor meer details over de bronzen grafversieringen van Sylvain en Pascal Norga.



Twee foto's. Porseleinen Christushoofden met goud beschilderde doornenkroon zijn dominant bij de sculpturen op de stèles van het kerkhof van Keiem.

2.11 Kleine sculpturen

Bij ruim honderd graftekens komen kleine sculpturen voor, waarbij Jezus aan het kruis 26 keer voorkomt, een plaat (in diverse materialen) afkomstig van familie, vrienden of buren 21 maal, een keramieken bloemstuk 18 maal, een meestal porseleinen Christushoofd met (goud geschilderde) doornenkroon 16 maal, een porseleinen engeltje 9 maal, een stenen of keramieken vaas 5 keer, een keramieken bloemenkrans 4 keer, een eeuwig brandende vlam (in porselein) 3 keer, een vrededui (in porselein) en een treurende Maria elk 1 keer. Veel van die kleine sculpturen hebben een symbolische betekenis.

Engel. Op grafmonumenten van kleine kinderen wordt vaak een engeltje geplaatst als symbool voor de onschuld van het kind. Het engeltje beeldt het ontroostbare verdriet van de ouders uit.



Foto. Engeltje op grafteken D1/03 voor Gabriël en Lisa Delhaeye, zoontje en dochtertje van Georges Delhaeye en Margarita Decat.



Foto. Engeltje op grafteken B1/09 voor een overleden zoontje: Gery Vansteenkiste 1957.



Foto. Engeltje op grafteken B1/08 voor een overleden driejarig dochtertje: Cathy Crombez 1968.

Duif. De duif is het symbool van de Heilige Geest en de verlostte ziel van de overledene. Daarnaast symboliseert de duif ook vrede, verzoening, eenvoud, onschuld, zuiverheid en oprechtheid. De vleugel van een duif staat symbool voor de dag en het leven (tegenover de vleugel van een vleermuis die symbool staat voor de nacht en de dood).



Foto. Porseleinen duifje op grafteken B1/09 voor een overleden kind: Gery Vansteenkiste 1957.

Bloemstuk of Krans. Soms is er een bloemstuk of krans met bloemen en planten ter versiering bij het funerair monument gelegd. Vaak hebben de bloemen en planten in zo'n krans symbolische connotaties.



Foto. Kruis met bloemstuk in geglaazuurd aardewerk bij het grafteken B1/08 voor Cathy Crombez, overleden in 1968. Rozen en viooltjes zijn de meest frequente bloemen

Plaat. Vaak zetten nabestaanden een plaat op het funerair monument, ter nagedachtenis aan de overledene. De plaat is meestal voorzien van een klein gedichtje of een dankbetuiging.



Foto. Marmeren plaat met roos.

Vaas. Funeraire monumenten worden vaak gedecoreerd met vazen in verscheidene modellen en materialen. De vaas is niet louter een decoratief element, ze is ook symbolisch als de houder van leven en dood. Hierbij wordt de parallel gelegd met het menselijk lichaam.



Foto. Art deco vaas met roos in geglaazuurd aardewerk op grafteken B7/10 voor de familie Sinnaeve-Morel.

2.12 Iconografie

Op heel wat graftekens komen symbolische ornamenten voor, meestal in de steen ingekapt, waarbij diverse motieven kunnen voorkomen. Een (Latijns) kruis is veruit het meest voorkomend (74), gevolgd door een palmtak (35), wijn- of druivenranken (20), klimopranken (20), een doornenkroon (9), een eeuw brandende vlam (7) een boek (6) of een lelie (6). Cirkel, zeis, kelk met hostie, anker, ineengestrongelde handen, een treurende vrouw ('pleureuse'), korenaren, afgeknotte boomstam, krans, laurierkrans, gestileerde plant, guirlande, bloemenfries of duif zijn zeldzamer op slechts 1 of 2 graftekens.

Anker. Een anker is het symbool van standvastigheid, vastberadenheid, trouw en hoop. In het christendom symboliseert het anker ook de onverbreekelijke band van de gelovige met Christus over de dood heen. In de beroepssfeer verwijst het anker naar het beroep van de overledene als zeeman.

Afgeknotte boomstam of takkenkruis. De afgeknotte boomstam is het symbool van de onverwachte, plotse dood. Vaak komt dit symbool voor op een funerair monument van iemand die veel te jong stierf.

Bloemenfries. Een slinger van bloemen en bladeren symboliseert de levensloop, de eindigheid van het leven, de rouw en de droefheid van de nabestaanden.

Boek. Een boek op een funerair monument symboliseert het 'boek des levens', de Bijbel. Als er een hoek van het boek is omgevouwen of als er een bladwijzer in zit, symboliseert dit een plots overlijden.



Foto. Boek op grafteken A4/01 voor Leon Declerck (1925-2006).

Cirkel. De cirkel vertoont geen begin of einde en is daarom het symbool van het eeuwig leven.

Doornenkroon. De doornenkroon symboliseert het lijden van Christus.

Duif. De duif is het symbool van de Heilige Geest en de verlostte ziel van de overledene. Daarnaast symboliseert de duif ook vrede, verzoening, eenvoud, onschuld, zuiverheid en oprechtheid. De vleugel van een duif staat symbool voor de dag en het leven (tegenover de vleugel van een vleermuis die symbool staat voor de nacht en de dood).

Eeuwig brandende vlam. De vlam is het symbool van het verdienstelijke leven van de overledene.



Foto. Een porseleinen 'eeuwig brandende vlam' is een veel voorkomend symbool op tal van graven op het kerkhof van Keiem.

Guirlande. Een guirlande of festoen is een slinger van bloemen en bladeren. Dit symboliseert de levensloop, de eindigheid van het leven, de rouw en de droefheid van de nabestaanden.

Ineengestrengelde of uit elkaar glijdende handen. Ineengestrengelde handen symboliseren echtelijke trouw, liefde en verbondenheid. Uit elkaar glijdende handen verwijzen naar het afscheid tussen geliefden.



Foto. Uit elkaar glijdende handen op grafteken A3/06 voor Maurice Flameygh (1910-1957), echtgenoot van Margaretha Verhoedt.



Foto. Ineengestrengelde handen op grafteken C7/02 voor Pharailde Ameloot (1873-1933) en Camiel Hosten (1870-1956).

Kelk (met hostie). De kelk symboliseert het offer van Christus voor de mensheid en de overgave van de gelovige aan God. Vaak wijst dit op een funerair monument van een priester.

Klimopranken. Klimop is een altijdgroene plant en staat daarom symbool voor het eeuwig leven, de onsterfelijkheid, eeuwige vriendschap en blijvende herinnering.



Foto. Klimopranken op grafteken A5/01 voor Alfons Declerck (1887-1956).



Foto. Klimopranken op grafteken B4/12 voor Augusta Bailleul (1879-1963).



Foto. Klimopranks op takkenkruis-grafteken D3/04.

Korenaren. Korenaren op een grafmonument verwijzen naar het Laatste Avondmaal, de eucharistie en de offerdood van Christus.

Krans. De krans is het symbool van de sterfelijke roem.



Foto. Krans op het eclectische grafteken, met neogotische en neoklassieke elementen C9/07 van Livin Bailleul en Marie Louise Cabooter, uit 1896.



Foto. Krans op het eclectisch grafteken C1/04 van Charles Vandecasteele uit 1906. De steenhouwer was de firma Dekeyser-Cloet uit 'Dixmude'.

Kruis. Christus aan het kruis, Christus met kruis of het kruis op zich symboliseert de christelijke overtuiging en het lijden van de mens tijdens zijn leven. Op het kerkhof van Keiem komen heel wat verschillende kruisvormen voor:

- het klaverkruis: de kruisarmen eindigen in de vorm van een klaverblad. Een dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men in Keiem bij verschillende betonnen grafkruisen.
- het Latijns kruis: het christelijke of Latijnse kruis is een kruisvorm waarvan de verticale arm langer is dan de horizontale, dit in tegenstelling tot het Griekse kruis, dat gelijke armen heeft. Dit is het meest frequente type in Keiem.
- het leliekruis: de uiteinden van de kruisarmen hebben de vorm van gestileerde leliebladeren. Een leliekruis symboliseert vaak dat de vrouw als eerste gestorven is. In Keiem is het grafteken D2/03 een mooi voorbeeld van deze symboliek. Romanie Sophie Burghrave overleed als eerste in 1899, terwijl haar echtgenoot Pieter Francis Blontrock pas later overleed.
- het pijlkruis: de uiteinden van de kruisarmen nemen de vorm aan van pijlpunten. Een dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men in Keiem bij verschillende betonnen grafkruisen.
- het spitse kruis: de uiteinden van de kruisarmen nemen de vorm aan van een spitse top. Een dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men in Keiem bij verschillende betonnen grafkruisen.
- het takkenkruis: hierbij worden de kruisarmen uitgewerkt in de vorm van boomstammen. Dat gebeurt in zogenaamde cementrustiek. Het takkenkruis is vaak op een calvarieberg geplaatst. De afgeknotte boomstam symboliseert het abrupt afgebroken leven.

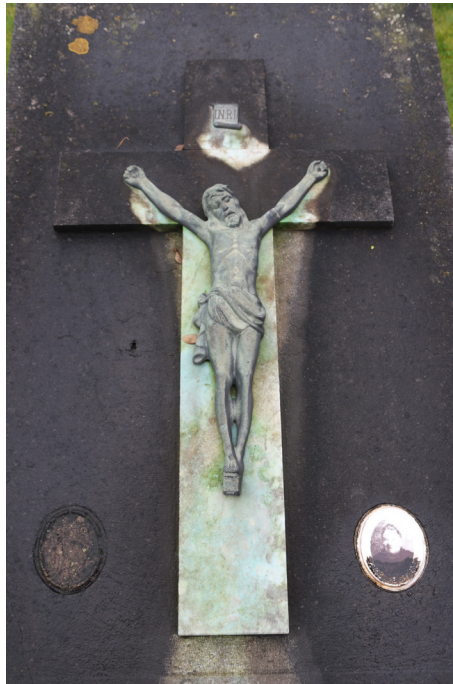


Foto. Bronzen Christus kruis op marmeren Latijns kruis bij grafteken A13/02 voor de familie Cartrysse-Seys.



Foto. Leliekruis op grafteken D2/03 voor Romanie Sophie Burgrave (1853- 1899).



Foto. Klaverkruis als uiteinde van een horizontale kruisarm van een eenvoudig betonnen grafkruis.



Foto. Pijlkruis als uiteinde van een horizontale kruisarm van een eenvoudig betonnen grafkruis.



Foto. Klaverkruis op grafteken B7/09 voor Augusta Decat (1873-1941).



Foto. Christus met kruis, op art deco grafteken A3/05 voor Karel Strubbe (1843-1929) en Octavie Vanslembroek (1862-1913), gesigneerd SN. Wellicht maakte Sylvain Norga niet alleen bronzen plaquettes, maar ook grafsierkunst op andere materialen.

Lauriertak of krans. Een lauriertak of –krans staat symbool voor de onsterfelijkheid die verworven is door overwinning. Daarnaast is een lauwertak of –krans ook bedoeld als eerbetoon en symbool voor geestelijke roem.

Lelie. Een lelie symboliseert zuiverheid, maagdelijkheid en onschuld. Er is vaak een lelie afgebeeld als er een vrouw als eerste werd begraven.

Palmtak. Een palmtak is het symbool van onsterfelijkheid, het martelaarschap en de overgang van de dood naar het eeuwig leven.



Foto. Palmtak op grafteken C5/03 voor de familie Robbe-Van Praet.

Roos. De roos is het symbool van liefde, trouw, schoonheid en zondeloosheid. De roos symboliseert de echtelijke liefde en trouw over de dood heen. Ze is ook het symbool van het lijden van Jezus en Maria.



Foto. Art deco-roosjesmotief op het grafteken A13/15 uit 1954, voor Jules Vileyn, Urbanie Hosten en André Vileyn.

Treurende vrouw. Symboliseert het verdriet van een vrouw voor haar overleden man of van een moeder voor haar overleden kind.

Wijnrank. De wijnrank is het symbool van het geduldig wachten op de verrijzenis. Daarnaast verwijst de wijn naar het bloed van Christus dat de zonden van de mensheid heeft gewassen.

Zeis. De zeis is het symbool van de onverwachte en plotse dood. Dit ornament symboliseert het doorkappen van de levensdraad of het wegmaaien uit het leven.

Daarnaast zijn er ook een aantal lettersymbolen frequent aanwezig.

Alfa-Omega: Deze twee Griekse letters symboliseren het begin en het einde. In Keiem op een eclectisch grafteken uit het eerste kwart van de 20^{ste} eeuw aangetroffen.

D.O.M is op twee graftekens aangetroffen en staat voor het Latijnse 'Deo Optimo Maximo', in het Nederlands 'Naar God, de Beste, de Grootste' of 'toegewijd aan de hoogste, grootste God'.

E.V. (eeuwige vergunning) of *V.E.* (voor eeuwig) komt zeer vaak voor en niet zelden zijn deze woorden ook voluit geschreven, meestal links vooraan op het grafteken, terwijl rechts vooraan dan de steenhouwer of grafmaker zijn insigne nalaat. De eeuwige vergunningen werden afgeschaft in 1971. Ze werden vervangen door concessies die nog maximaal 50 jaar kunnen duren en daarna eventueel nog kunnen verlengd worden.

I.H.S. is de afkorting van Iesus Hominum Salvator (Jezus redder der mensheid of van In Hoc Salis' (hierin ligt de zaligheid).

I.N.R.I. komt op een drietal graftekens voor en staat voor 'Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum', Jezus van Nazareth, koning der Joden.

PAX is op 5 graftekens aangebracht. Pax is het Latijn voor vrede en staat symbool voor Christus die vrede op aarde bracht.

R.I.P. (Requiescat In Pace: hij/zij ruste in vrede) is ook op 22 graftekens aangebracht.



Foto. Alfa-Omega-lettersymbool op het eclectische grafmonument C0/03 op het kerkhof van Keiem (vermoedelijk eerste kwart 20^{ste} eeuw).



Foto. Alfa-Omega-lettersymbool op een mooi neogotisch grafteken uit 1830 op het kerkhof van Lampernisse.



D.O.M.-lettersymbool op de grafplaat van Franciscus Van Thournout aan de gevelmuur van de kerk van Keiem.



Foto. IHS-lettersymbool op leliekruis, op de neogotische grafplaat van baron Louis Felix Maquart de Terline, gestorven in 1879.



Foto. I.N.R.I.-lettersymbool op grafteken C7/02 op het kerkhof van Keiem.



Foto. I.N.R.I.-lettersymbool op takkenkruis-grafteken D3/4.

2.13 Familienamen

Op de graftekens van Keiem komen maar liefst 302 familienamen voor; een groot aantal in acht genomen dat er slechts 307 graftekens voorkomen. Het aantal namen is natuurlijk niet gelijk aan het aantal graftekens, want ook de echtgenoot/echtgenote wordt meestal genoemd en niet zelden is er ook een tweede echtgenoot of echtgenote, of een moeder en vader van een overleden kind genoemd, zonder dat die daar zelf begraven zijn.

Een aantal namen vallen op door hun frequente aanwezigheid. De familie Bailleul spant de kroon met 13 graftekens waarop hun naam voorkomt. Hun naam komt ook al voor op graftekens van vóór WO I. Op geruime afstand volgen de families Pollentier en Decat, elk met 8 vermeldingen. Ook de naam Pollentier komt al voor op graftekens van vóór WO I. De families Declerck, Depuydt, Finaut en Willaert volgen met elk 7 graftekens waarop hun naam voorkomt. René Finaut wordt ook in het bijzonder vermeld als oud-strijder van 1914-1918. Dat geldt ook voor Severin Declerck. De families Matte en Plyson kunnen zich ook nog met recht typisch Keiemse families noemen met 6 graftekens waarop hun naam voorkomt. De families Deprez, Dupon, Morel, Sinnesael, Van Eygen, Vileyn, Waeyaaert en Zwaenepoel komen elk nog 5 maal voor. Camiel Sinnesael was oud-strijder in 1914-1918. De namen van de families Ameloot, Behaeghel, Blontrock, Dekien, Delrue, Demaeght, Deschoolmeester, Hosten, Luypaert, Pille, Vandamme en Vereecke komen elk nog op 4 verschillende graftekens voor. Jules Pille wordt eveneens als oud-strijder van 1914-1918 vermeld. Maurice Blontrock was burgemeester van Keiem van 1940 (tot 1946?). Hij volgde daarmee Camiel Vandevyvere op en werd zelf opgevolgd door Robert Sanders (1947-1959) en Camiel Sinnaeve (1959-1971).

De volledige naamlijst met aantal graftekens waarop de naam voorkomt volgt hieronder. Accou 3, Allary 1, Allegaert 1, Allemeersch 2, Ameeuw 2, Ameloot 4, Aryn 1, Arickx 1, Ave-reyn 2, Baekelandt 3, Bayaert 3, Bailleul 13, Balanck 2, Bayaert 1, Beernaert 1, Behaeghel 4, Bernaert 1, Beuckelaere 1, Blomme 2, Blondeel 1, Blontrock 4, Bosch 1, Bostoen 1, Bouttens 1, Bruynooghe 1, Burgrave 1, Bussere 1, Butstraen 1, Buyck 1, Buyse 1, Cabooter 1, Callemijn 1, Callewaert 1, Canyn 1, Carette 2, Cartryse 1, Casier 1, Casteleyn 4, Catryse 2, Christiaan 2, Claeys 3, Clarysse 1, Coen 1, Colaert 1, Colpaert 1, Commeine 1, Cordier 1, Cordy 1, Cornette 1, Coroier 1, Cortvriendt 1, Costenobele 1, Crombez 2, Crommeecke 1, Cuyllé 1, Dannaert 1, Debaillie 1, Deberck 1, De Bergh 1, Deblauwe 1, Deboot 1, Debruyne 2, Debusschere 2, Decaestecker 1, Decat 8, Deceur 4, Declerck 7, De Clerck 1, Decloedt 1, Decock 1, Deeren 1, Degraer 1, Degrieck 1, Degry 1, Dekeyser 1, Dekien 4, Dekoen 1, Delanghe 2, Delhaeye 1, Delhay 1, Delrue 4, Demaeht 1, Demaeght 4, Derman 1, Demeyer 2, Demol 1, Denduyver 1, De Necker 1, Deprez 5, Depuydt 7, Deruytter 1, Derycke 1, De Rycke 1, Descan 1, Deschacht 1, Deschoolmeester 4, Desutter 1, Deury 1, Devacht 1, Devisscher 1, Devisschere 2, Devos 2, Devreker 2, Devriendt 1, Devriendt 2, De Vriendt 1, Devroe 2, Devrome 1, Dewachter 1, Dewaele 1, Dewilde 3, De Wilde 1, Dewulf 2, D'Hooge 1, D'Hulster 1, Dumolin 3, Dupon 5, Faes 1, Feryn 1, Feys 3, Finaut 7, Flameygh 1, Flameyn 1, Fonteyne 2, Fonteyns 3, Fortry 1, Francke 1, Geenaeme 1, Ghuygebaert 1, Ghyllebert 2, Gielen 1, Gilliodts 1, Goddyn 1, Goes 1, Grymonprez 1, Gysel 2, Handschoewerker 1, Hendryckx 1, Hindryckx 1, Hommez 1, Hongenae 2, Hooghe 1, Hoorens 1, Hoste 2, Hosten 4, Houpelyne 1, Huyghe 4, Huyghebaert 1, Jansseune 1, Jonckheere 1, Kempinck 1, Kempynck 1, Kimpe 1, Kindt 1, Knockaert 1, Kuyllé 3, Lambrecht 1, Lammens 3, Lamote 1, Lanckriet 1, Lannoo 1, Lasat 2, Lombaert 2, Lombre 1, Lootens 1, Louage 1, Louwagie 1, Luca 2, Lust 3, Luypaert 4, Lycke 1, Macquart de Terline 1, Maes 8, Mahieu 2, Marchand 2, Marijn 1, Martens 1, Masschelein 2, Matte 6, Mazen 2, Meulemeester 1, Meys 1, Michiels 1, Miny 1, Moerman 2, Morel 5, Muys 2, Nicole 1, Panneri 1, Pattyn 3, Pauwels 2, Pavlov 1, Peiren 2, Pieters 2, Pil 1, Pille 4, Pinseel 1, Plusster 1, Pluvier 1, Plyson 6, Pollentier 8, Pollet 2, Portier 3, Ramandt 1, Ramman 1, Ranson 1, Reynaert 1, Rivière 3, Robbe 2, Rommelaere 1, Roose 2, Rosseel 2, Samoy 1, Sanders

1, Schoonvaere 1, Senaeve 2, Serpieters 2, Seurnynck 1, Seynaeve 1, Seys 1, Simoen 2, Sinaeve 1, Sinnaeve 1, Sinnesael 5, Slembrouck 1, Snauwaert 2, Strubbe 3, Sys 1, Tana-lechea 1, Tanghe 2, Thieleman 1, Timperman 2, Tommelein 1, Travers 1, Tryhoe 1, Tyteca 2, Vanacker 2, Vanackere 1, Van Ackere 1, Vanbesien 3, Vancoppenolle 1, Vancompernelle 2, Van Cyoen 1, Vandaele 2, Vandamme 5, Vanden Auwele 1, Vandecandelaere 2, Vandecasteele 1, Vandenbergh 2, Vandendriesche 1, Vandepitte 3, Vandermeersch 1, Vanderwee 1, Vandevyvere 1, Van de Walle 1, Vandewalle 1, Vandoren 1, Vaneygem 1, Vaneygen 1, Van Eygen 5, Vangaever 2, Vanhee 1, Vanheule 2, Vanhoenackere 1, Vanhollebeke 1, Vanhooren 3, Vanhoutte 2, Van Laere 1, Vanleenhove 1, Vanlerberghe 1, Vanmassenhove 3, Vanmechelen 1, Vanneke 1, Vannieuwenheuyze 1, Vannieuwenhuyse 1, Vanpoucke 1, Van Praet 1, Van Ryckegem 1, Vanslembroek 1, Vansteenkiste 2, Van Thournout 1, Vanthuyne 2, Vanuxem 2, Velle 1, Vereecke 4, Verfaillie 1, Vergote 1, Verhelle 1, Verhoedt 1, Vermeersch 3, Vermeulen 2, Vermote 2, Verschaeve 1, Veryser 3, Viane 3, Vileyn 5, Vileyne 1, Vitse 1, Volckaert 1, Volcke 1, Waeyaert 5, Weyne 1, Willaert 7, Zwaenepoel 5. Heel wat van die familienamen krijgen een minder abstracte betekenis als we het werk van Symoen (1980), 'Keiem door de eeuwen heen' erbij nemen. We citeren hieronder kort een aantal van de familienamen, in alfabetische volgorde, waar Symoen (1980) meer details over geeft.

Ameeuw. Charles Ameeuw werd veldwachter van Keiem in 1874.

Ameloot. Achiël Ameloot werd tweede schepen benoemd in de gemeenteraad van 1932.

Avereyn. De familie Avereyn is vanaf 1884 een molenaarsfamilie. De molen stond op de hoek van de Molenstraat en de Dodepaardenstraat. Emiel Avereyn was er molenaar. De molen werd verwoest in 1914.

Baeyaert. Pamphiel Bayaert was gemeenteraadslid in de gemeenteraad benoemd in 1926. Hij werd ook peter van de nieuwe klok voor de kerk die in 1933 gewijd werd.

Blomme. Jerome Blomme sneuvelde als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. De gesneuvelde soldaten liggen niet op het kerkhof van Keiem rond de kerk, maar op de militaire begraafplaats net buiten het dorp begraven.

Blontrock. Pieter Blontrock werd burgemeester in 1810 onder het bewind van de Fransen. Hij overleefde de Franse periode en wisselde in 1815 zijn titel van 'maire' voor die van 'burgemeester'. Hij bleef burgemeester tot de onafhankelijkheid van België in 1830. Van Pieter-Francies Blontrock is ook een bidprentje bewaard. Zijn echtgenote Romanie Sophie Burghrave is op het kerkhof van Keiem begraven (grafteken D3/04). Pieter Blontrock is ook een spilfiguur in de 'schooloorlog'. De pastoor bidt in de kerk '*voor de bekering van de scholen zonder God en de meesters zonder geloof*'. De strijd wordt uitgevochten voor het gerecht in Veurne en in beroep ook in Gent. In 1933 krijgt de kerk van Keiem een nieuwe klok, uit de gieterij van Sleghers-Causart uit Tellin. Joséphine Blontrock werd meter van de klok.



Foto. Pieter-Francies Blontrock, burgemeester van Keiem van 1879 tot 1884 (bron: Symoen 1980, p. 49).

Bostoën. In 1922 werd Cyriel Bostoën de tweede leerkracht van de gemeenteschool. Hij werd schoolhoofd vanaf 1953. In 1952 werd Lionel Boestoën veldwachter van Keiem.

Colaert. Julien Colaert sneuvelde als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. De gesneuvelde soldaten liggen niet op het kerkhof van Keiem rond de kerk, maar op de militaire begraafplaats net buiten het dorp begraven.

Crombez. Jerome Crombez sneuvelde als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. De gesneuvelde soldaten liggen niet op het kerkhof van Keiem rond de kerk, maar op de militaire begraafplaats net buiten het dorp begraven.

De Baillie. Jacobus De Baillie werd burgemeester van Keiem in 1770.

Debruyne. In 1923 werd Honoré Debruyne gemeentesecretaris.

Decat. Cyriel Decat werd gemeenteraadslid benoemd in de gemeenteraad van 1926.

Decloedt. Charles Decloedt was burgemeester vóór de Eerste Wereldoorlog.

Degraer. In 1925 werd André Degraer gemeenteontvanger.

Demaegdt. Leon Demaegdt sneuvelde als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. De gesneuvelde soldaten liggen niet op het kerkhof van Keiem rond de kerk, maar op de militaire begraafplaats net buiten het dorp begraven. Henri Baeyaert werd gemeenteraadslid benoemd in de gemeenteraad van 1926.

Deschoolmeester. René en Jules Deschoolmeester sneuvelden als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. De gesneuvelde soldaten liggen niet op het kerkhof van Keiem rond de kerk, maar op de militaire begraafplaats net buiten het dorp begraven.

De Vreker(e). Joannes de Vrekere was eind 18^{de} eeuw een van de grootste boeren van Keiem. Hij bewerkte ruim 90 gemeten, waarmee hij op de vierde plaats kwam op dat moment.

Finault. Al in de 19^{de} eeuw worden de Finaults genoemd als veldwachter in Keiem. Veldwachter Ignace Finault overleed in 1806.

Finaut. Emeric Finaut hield als soldaat in de oorlogsjaren van 1914-1918 een dagboek bij. Na WO I kwamen de gedeporteerden uit Duitsland terug. Een foto toont hoe Charles Finaut feestelijk ontvangen werd. Alberic Finaut, begraven op het kerkhof, was veldwachter vanaf 1920.

Fonteyne. In 1919 werd Felix Fonteyne burgemeester van Keiem. In 1932 werd hij eerste schepen. Maria Fonteyne (1905-2008) was leerkracht van de vrije school in Keiem van 1925 tot 1961. Zij ligt begraven op het kerkhof van Keiem (grafteken A7/01).

Ghyllebert. Alfons Ghyllebert werd gemeenteraadslid benoemd in de gemeenteraad van 1926.

Gielen. Richard Gilen wa leerkracht en schoolhoofd in Keiem van 1890 tot 1914.
Hoste. Prosper Hoste werd gemeenteraadslid benoemd in 1938.

Huyghe. Oscar Huyghe sneuvelde als soldaat in de Eerste Wereldoorlog. De gesneuvelde soldaten liggen niet op het kerkhof van Keiem rond de kerk, maar op de militaire begraafplaats net buiten het dorp begraven.

Kule. Jacques Kule uit Keiem was soldaat in de Napoleontische legers. Vanhem zijn verschillende brieven bewaard, die hij aan het thuisfront schreef. Ze behandelen de erbarmelijke omstandigheden die hem te beurt vielen in het Franse leger.

Matte. Charles Matte was schonmaker in de Leimolenstraat. Hij ligt begraven op het kerkhof (C11/13).

Morel. Karel Morel werd gemeenteraadslid benoemd in de gemeenteraad van 1926.
Pattyn. Camiel Pattyn werd tweede schepen in 1946.

Pollentier. Eloi Pollentier werd veldwachter van Keiem in 1899.



Foto. Eloi Pollentier in zijn veldwachterstenue (bron: Symoen 1980).

Sanders. In 1946 werd Robrecht Sanders de eerste naoorlogse burgemeester.

Sinnaeve. In 1959 werd Camiel Sinnaeve burgemeester. In 1964 gingen in Keiem de laatste gemeenteraadsverkiezingen door van het dorp als zelfstandige gemeente. Camiel Sinnaeve werd opnieuw burgemeester en bleef dat tot 1971.



Foto. Camiel Sinnaeve, burgemeester van 1959 tot 1971.

Vanbesien. In 1919 was Désiré Vanbesien schepen van Keiem. Nog in hetzelfde jaar werd hij burgemeester. In 1921 werd hij eerste schepen.

Vandecandelaere. In 1919 werd Jules Vandecandelaere tot onderwijzer aan de gemeenteschool benoemd. Hij werd er later ook schoolhoofd (tot 1953).

Van Eygen. Karel Van Eygen werd burgemeester van Keiem in 1855.

Van Ryckeghem. Joannes Van Ryckeghem was veldwachter in Keiem in de Hollandse periode (1815-1830).

Vandecasteele. Landbouwer Charles Vandecasteele uit 't Bloote had in 1870 9 paarden op zijn hofstede en was daarmee een van de grootste boeren van Keiem. Verschillende andere landbouwers hadden op dat moment 6 paarden. Charles had ook de grootste rundveestapel, met 41 runderen.

Vansteenkiste. Deze familie levert in de 19^{de} eeuw veldwachter Jean Vansteenkiste, die in 1806 Ignace Finault opvolgde. Een aanbeveling voor zijn aanstelling luidde: 'Hij kan lezen en schrijven in 't Vlaams, hij spreekt en schrijft de Franse taal en hij heeft geen andere inkomsten'.

Van Thuyne. Pierre Van Thuyne werd burgemeester van Keiem in 1800.

Vileyn. Joannes Vileyn werd burgemeester van Keiem in 1864.

Waeyaert. Carolus Waeyaert was gemeentesecretaris van Keiem in de Hollandse periode: 1815-1830.

Willaert. Charles Willaert werd gemeenteraadslid benoemd in de gemeenteraad van 1926. Romanie Willaert werd meter van de nieuwe klok voor de kerk die in 1933 gewijd werd. Leon Willaert werd eerste schepen in 1946.

Zwaenepoel. Keiem telde in 1978 nog negen oud-strijders van WO I in leven, waaronder Arthur Zwaenepoel.



Foto. Arthur Zwaenepoel, een van de laatste overlevende oud-strijders van WO I (bron: Symoen 1980 p. 257).

2.14 Voornamen

De voornamen op de graftekens geven een goed tijdsbeeld van het einde van de 19^{de} en de eerste helft van de 20^{ste} eeuw. Jules was de populairste jongensnaam met 18 vermeldingen, Elisa de populairste meisjesnaam met 15 vermeldingen, gevolgd door Leonie, Maria en Sidonie met elk 11 vermeldingen. We geven alle voornamen hieronder alfabetisch weer met het aantal vermeldingen. Achiel 7, Adolf 1, Adriane 1, Alberic 1, Albertine 1, Albin 1, Alfons 2, Alfred 1, Alida 3, Aline 1, Aloïs 3, Amandina 1, Amedee 1, Amelia 1, Amelie 2, Andrea 1, Anna 1, Annie 2, Armand 1, Arsène 1, Arthur 4, August 5, Augusta 11, Basiel 2, Bertha 3, Boudewijn 1, Camiel 8, Carolina 1, Carolus 1, Cathy 1, Cecile 1, Celesta 2, Celestijn 1, Celestina 1, Celestine 1, Celina 4, Charles 12, Charles-Louis 1, Christelle 1, Clemence 2, Clementina 1, Constant 1, Cyriel 7, Daniël 1, Debora 1, Desiderius 1, Désiré 9, Edmond 3, Elisa 15, Eliza 3, Elodie 1, Elza 1, Emelie 1, Emiel 3, Emma 5, Emmerance 3, Eugenie 5, Eulalie 1, Felicie 1, Felix, Firmin 2, Flavie 2, flora 1, Florida 1, Florimond 1, Floris 1, Franciska 1, François, Gabriel 2, Gabrielle 1, Georges 5, Georgine 1, Gerard 1, Germain 2, Gery 1, Godelieve 2, Gusta 1, Gustaaf 1, Gustave 1, Hector 1, Helena 1, Henri 13, Henricus 1, Hermenie 2, Hermina 1, Herminie 1, Hippoliet 1, Honoré 2, Hyronymus 1, Irene 1, Irma 5, Jeanine 1, Jenny 1, Jerome 11, Joseph 4, Josephine 1, Joshua 1, Jozef 3, Judith 1, Jules 18, Julia 6, Juliana 2, Julius 1, Justina 1, Karel 4, Kamiel 2, Katrien 1, Laura 1, Laurent 1, Leo 1, Leon 5, Leonie 11, Leontien 1, Leontine 1, Leopold 1, Leopoldine 1, Lieven 1, Lievin 1, Lisa 1, Livin 1, Lodewijk 1, Louis 1, Louisa 1, Louise 7, Lucien 1, Ludovica 1, Ludovicus 1, Lydie 1, Madeleine 3, Magdalena 2, Marcel 3, Margaretha 2, Margriet 2, Marguerite 2, Maria 11, Marie 1, Marie-Louise 3, Mariette 1, Martha 3, Maurice 12, Mathilda 1, Mathilde 3, Maurits 1, Melanie 3, Micheline 1, Nathalia 1, Nathalie 1, Octavia 1, Octavie 2, Odiel 2, Omer 1, Oscar 6, Pamphiel 4, Patrick 1, Pauline 1, Petrus 2, Pharailde 3, Philemon 1, Philippe 1, Philomena 3, Pieter 4, Pluster 1, Prosper 1, Prudence 1, Rachel 2, René 6, Renilde 6, Richard 6, Robert 1, Romain 2, Romanie 3, Rosa 1, Rosalie 2, Serafijn 1, Seraphin 1, Severin 1, Sidonie 11, Sophie 3, Stanislas 1, Stephaan 1, Sylvie 3, Theophiel 2, Urbanie 2, Valère 1, Victor 1, Victorine 1, Wim 1, Zoë 1, Zulma 9.

2.15 Geboorteplaats en sterfteplaats

De geboorteplaats is op de meeste graftekens niet aangeduid. Als er wél een indicatie is, dan is Keiem de meest voorkomende naam, naast toch een hele reeks andere, waarbij de dorpen in de onmiddellijke nabijheid of elders in West-Vlaanderen talrijkst zijn: Ardooie 1, Aertrycke 1, Beerst 3, Bovekerke 4, Bekegem 1, Couckelaere 1, Diksmuide 1, Eernegem 1, Koekelare 1, Leke 2, Thielt 2, pervyse 1, Slype 1, Stuyvekenskerke 1, Sint-Pieterskapelle 1, Schuyfferskapelle 1, Vladsloo 3, Wingene 1, Woumen 1, Werken 1, Zande 1, Zerkegem 1. Eén plaats verwijst naar Oost-Vlaanderen: Sint-Laureins. Eén plaats verwijst naar een plaats net over de grens: 'Moeres', de Franse wederhelft van het West-Vlaamse 'De Moeren'. Eén geboorteplaats bevindt zich in Friesland (Nederland): 'Beetsterzwaag'. De sterfteplaats is op de meeste graftekens niet aangeduid. Waar dat wél aangegeven is, is het logisch dat Keiem veruit als belangrijkste naam voorkomt. Vaak wordt de formulering 'en alhier overleden' gebruikt. Toch zijn er ook uitzonderingen, waarbij voornamelijk de grotere West-Vlaamse steden aangeduid zijn, zoals Brugge, Diksmuide, Oostende of Roeselare. Vermoedelijk gaat het dan vooral om overlijdens in ziekenhuizen van die steden. Eén keer is ook 'Exaarde' als plaats van overlijden weergegeven.

2.16 Beroep, functie, soldatenverleden, onderscheiding

Op een beperkt aantal graftekens is het beroep, een functie, een soldatenverleden of een onderscheiding van een overledene aangeduid. René Finaut (grafteken B2/14) was oudstrijder in 1914-1918. Hetzelfde geldt voor Severin Declerck (grafteken B4/03), Jules Pille (grafteken C7/04) en Camiel Sinnesael (grafteken C9/01). Boudewijn Descan (grafteken

B5/09) was oud-strijder van 1940-1945. Lodewijk Vandepitte (grafteken C0/01) was gemeenteontvanger en werd gedecoreerd met het burgerkruis van tweede klas. Desiré Vanbesien werd vereerd met het burgerlijk ereteken en het kruis van eerste klas. Het ereteken burgerkruis is bedoeld om de aan het land bewezen diensten te belonen na een lange en verdienstelijke loopbaan bij de lokale, provinciale of nationale overheid. Camiel Snauwaert (grafteken C10/01) was vanaf 26 juli 1922 pastoor te 'Keyem'. Hij overleed op 4 mei 1927. Luciën Fonteyns (grafteken C3/07) was 'kerkmeester en lid van den dischraad'. Grafteken C4/05 is een verzamelgrafteken voor de Zusters van Heule. Meester Tyteca (grafteken D3/3) was onderwijzer te 'Keyem' van 1843 tot 1890. Maurice Blontrock (grafteken D4/01) was burgemeester (vanaf 1920). Jules Vandecandelaere (grafteken B7/01) was Ere-Schoolhoofd. Alberic Finaut (grafteken C1/06) was veldwachter.



Foto. Gedenkplaat op grafteken B6/01 voor oud-strijder Romain Verfaillie (1885-1968).



Foto. Maurice Blontrock, voormalig burgemeester van Keiem (bron: Symoen 1980).

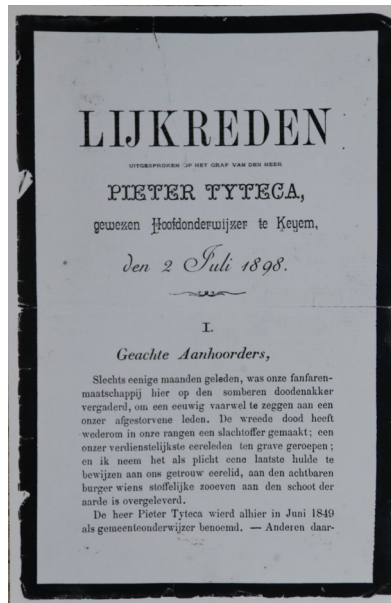


Foto. Lijkrede uitgesproken bij de begrafenis van schoolmeester Tyteca (bron: Symoen 1980 p. 189).

2.17 ZEN

Wanneer een concessie verlopen is en niet meer vernieuwd wordt, worden graftekens vaak verwijderd. Voor een aantal graftekens zou dat bijzonder jammer zijn, aangezien er vaak pareltjes van steenhouwerskunst, gietijzerkunst of bronzen grafsierkunst voorkomen. Voor dergelijke graftekens voorziet Onroerend Erfgoed in een subsidie voor het onderhoud, de zogenaamde ZEN-subsidie (subsidie voor onroerend erfgoed Zonder Economisch Nut), gekoppeld aan een beheerplan. Bij de inventarisatie hebben we ruim 50 graftekens aangeduid die in aanmerking komen voor een dergelijke status. We gebruikten daarvoor hoofdzakelijk volgende criteria: graftekens die WO I overleefd hebben, graftekens met duidelijke stijlkenmerken van neogotiek, neoclassicisme, eclecticisme (o.a. de gietijzeren grafkruisen) of art deco. Op die manier werden een aantal graftekens aangeduid met een overtuigend ja voor behoud. Bij een aantal werd een vraagteken geplaatst. Het vraagteken beduidt dat er van een bepaald type voldoende vertegenwoordigers zijn om een keuze te maken, omdat het grafteken waardevol is, maar beschadigd en heel wat herstelkosten vereist, omdat het niet een absolute topper is, maar toch zeker ook niet banaal. Het is aan de gemeente om deze aanduidingen eerst nader te onderzoeken en vervolgens aan Onroerend Erfgoed om een definitieve uitspraak te doen over de aanduidingen.



Foto. Eclectisch grafteken C0/03 met een overduidelijke aanbeveling voor ZEN-erfgoed.

2.18 Beplanting van het kerkhof (door de gemeente)

Van de oudste aanleg van de beplanting van het kerkhof kennen we geen details. Wél weten we dat er tot in de 19^{de} eeuw regelmatig bomen van op het kerkhof geveld en verkocht werden om daarmee onkosten aan de kerk te kunnen betalen.

Uit foto's van het begin van de 20^{ste} eeuw zien we ook dat het kerkhof omgeven was door een meidoornhaag.



Foto. De kerk gefotografeerd door de Duitsers tijdens WO I. Bemerkt de meidoornhaag die het kerkhof begrenst.

Los van de individuele graven is er anno 2021 op en rond het kerkhof een beplanting te zien die aangebracht is door de gemeente. Die is vrij eenvoudig en deels traditioneel, deels recenter van aanpak. Traditioneel is alvast het gebruik van linden rondom het kerkhof, meestal evenwijdig met het bakstenen 'kapelmuurtje' dat het kerkhof begrenst. De lindenbeplanting is niet erg homogeen. Aan de straatzijde zijn de linden gekandelaard, op de zijkanten groeien de linden vrij uit en aan de zijde van de hoofdingang en toren gaat het om leilinden. Minder traditioneel is een groenblijvende haag van haagliguster. Traditioneel werden hiervoor soorten gebruikt als beuk, haagbeuk, meidoorn, olm, linde, hazelaar, hult en buxus. Op een foto van tijdens WO I herkennen we een meidoornhaag. Op het kerkhof zelf staan her en der nog tamelijk jonge gewone esdoorn, essen en valse christusdoorns, die vrij mogen uitgroeien. De eerste twee zaaien ook talrijk uit in het gazon en zelfs op de graftekens of in graftuinen die al een tijdlang niet meer onderhouden worden. Tenslotte zijn er ook nog enkele in vorm geschoren taxusmassieven of struikbeplantingen met broodboom en laurierkers aangeplant. Bij het Heilig Hartbeeld aan de straatzijde is er in de lente en de zomer een bloemenbeplanting aanwezig van meestal eenjarige soorten of voorjaarsbloeiers (begonia, paaslelies, ...).



Foto. Straatzijde van het kerkhof, ten noorden van de kerk, met 'kapellemuurtje' en gekandelaarde linden.



Foto. Noordelijke zijde van het kerkhof met haag van Haagliguster en vrij uitgroeïende linden.



Foto. Enkele solitaire esdoorns en essen op het noordelijke gedeelte van het kerkhof.



Foto. Enkele solitaire struiken (Broodboom) en in vorm gesnoeide taxussen op het noordelijke gedeelte van het kerkhof.



Foto. Leilinden en hagen van Haagliguster aan de westzijde van het kerkhof.



Foto. Leilinden en haag van Haagliguster aan de zuidzijde van het kerkhof.



Foto. In vorm gesnoeide Taxus op het zuidelijke gedeelte van het kerkhof.



Foto. Gekandelaarde linden en Heilig Hartbeeld uit 1930, op de plaats van een naoorlogse neogotische kapel, ten zuiden van de kerk.



Foto. Bloeiende narcissen bij het Heilig Hartbeeld aan de straatzijde van het kerkhof te Keiem. Links van het beeld staat een plaat met de data van WO I, rechts een plaat met afbeelding van de patroonheilige van de kerk: Sint-Niklaas van Myra.

2.19 Spontane plantenbegroeiingen, mossen en korstmossen, hogere planten

Wanneer een grafteken een tijdje niet meer onderhouden wordt, komen er al snel planten, mossen of korstmossen op het grafteken groeien. Planten verschijnen snelst spontaan op het grafmonument wanneer er een zogenaamde graftuin of plantbed voorkomt dat niet meer onderhouden wordt. In Keiem zorgen vooral de zaailingen van de aangeplante esdoorns (*Acer pseudoplatanus*) en essen (*Fraxinus excelsior*) voor een snelle kolonisatie. Deze houtige soorten kunnen best verwijderd worden om dat hun wortels het grafteken verder kunnen doen barsten. Verder zijn gehoornde klaverzuring (*Oxalis corniculata*), gewone brunel (*Prunella vulgaris*), grote weegbree (*Plantago major*), heermoes (*Equisetum arvense*), kleine veldkers (*Cardamine hirsuta*), madeliefje (*Bellis perennis*), paardenbloem (*Taraxacum officinale*), rood zwenkgras (*Festuca rubra*), veldbeemdgras (*Poa pratensis*), vlinderstruik (*Buddleia davidii*) en zandraket (*Arabidopsis thaliana*) de snelste kolonisatoren in Keiem. Wanneer grafstenen barsten beginnen te vertonen of op de overgang van verticale naar horizontale delen komen muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*), tongvaren (*Asplenium scolopendrium*), mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*) of muurleeuwenbek (*Cymbalaria muralis*) soms voor. Deze soorten berokkenen meestal geen schade aan het grafmonument en kunnen zonder probleem gerust gelaten worden.

Sneller nog dan hogere planten, komen er op de arduinsteen en zelfs op de gepolijste graniet of op de ijzeren, houten en betonnen grafkruisen mossen en korstmossen (lichenen) groeien. Vaak zijn ze zo klein dat er een loep voor nodig is om ze te zien of op zijn minst om ze op naam te kunnen brengen. Als het onderhoud van het grafteken al verschillende decennia gestaakt is, zijn ze ook met het blote oog gemakkelijk waarneembaar. Snel groeien die lichenen weliswaar niet: een groeisnelheid van een mm per jaar is ongeveer de regel. In Keiem zijn heel wat graven al een hele tijd niet meer jaarlijks onderhouden en komen inmiddels een aardig reeksje lichenen en mossen voor. In volgorde van frequentie werden volgende soorten aangetroffen: Gewone citroenkorst (*Flavoplaca citrina*, 172), Gewone stippelkorst (*Verrucaria nigrescens*, 126), Kalkschotelkorst (*Lecanora albescens*,

81), Mandarijnkorst (*Flavoplaca dichroa*, 78), Muurmos (*Tortula muralis*, 23), Groot dooi-ermos (*Xanthoria parietina*, 11), Gelobde citroenkorst (*Variospora flavescens*, 11), Verborgen schotelkorst (*Lecanora dispersa*, 10), Sinaasappelkorst (*Calogaya pusilla*, 7), Gewoon dikkopmos (*Brachythecium rutabulum*, 7), Witte citroenkorst (*Pyrenodesmia teicholyta*, 7), Rode kalksteenkorst (*Protoblastenia rupestris*, 7), Rond dambordje (*Circinaria contorta*, 6), Oranje boomalg (*Trentepohlia aurea*, 6), Plat dambordje (*Circinaria calcarea*, 2), Gelobde geelkorst (*Candelariella medians*, 2), Gedraaid knikmos (*Bryum capillare*, 2), Gewoon muisjesmos (*Grimmia pulvinata*, 1), Grove geelkorst (*Candelariella vitellina*, 1) en Stoffige citroenkorst (*Calogaya decipiens*, 1). Ook deze organismen berokkenen op een historische tijdschaal gezien geen schade van betekenis aan de graftekens en kunnen met een gerust gemoed verder gedijen. Korstmossen bieden zelfs een bescherming tegen chemische aantastingen van vervuilde lucht aan de graftekens.

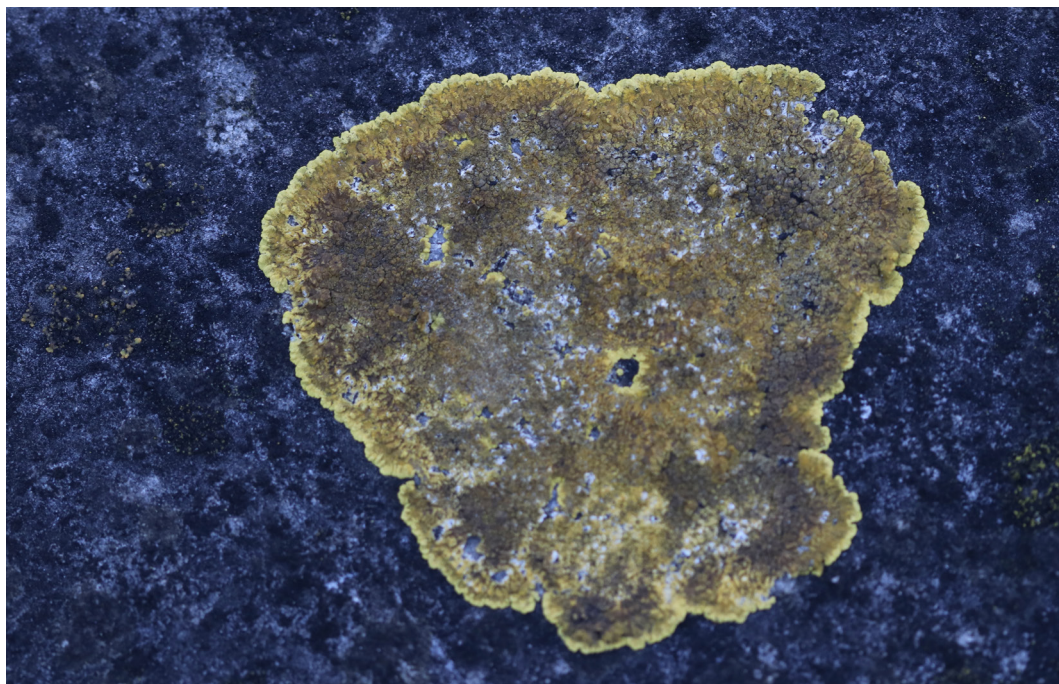


Foto. Gelobde citroenkorst (*Variospora flavescens*) op een grafmonument in Keiem.

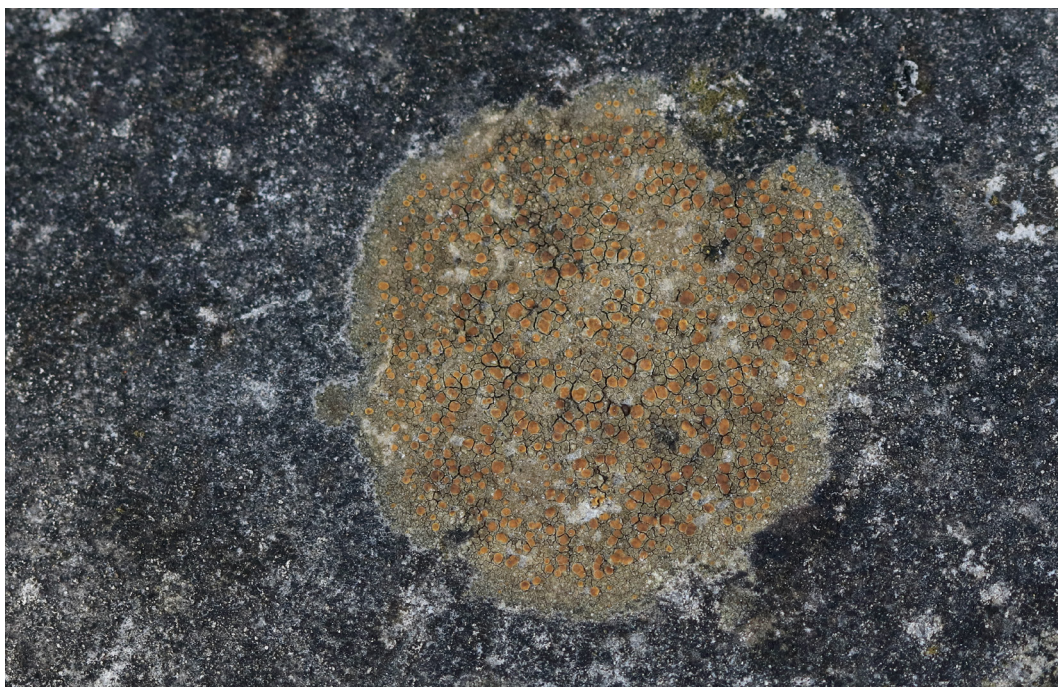


Foto. Rode kalksteenkorst (*Protoblastenia rupestris*) op grafmonument op het kerkhof van Keiem.



Foto. Witte citroenkorst (*Pyrenodesmia teicholyta*) op grafmonument op het kerkhof van Keiem.

2.20 Cultuurplanten (bij de individuele graftekens)

Doordat in Keiem al een hele tijd geen nieuwe graven meer rond de kerk aangelegd werden, is het aantal aangeplante bloemen en (dwerg)struiken relatief beperkt. Toch is ook hier in november nog een zee van chrysanten te bespeuren. Hier en daar zijn er nog graven die jaarlijks onderhouden worden en waar nog voorjaarsbloemen, winterheide of rozen waar te nemen vallen. Omdat die planten moeilijk allemaal op één moment van het jaar kunnen waargenomen worden, karteerden we ze los van het tijdstip waarop de graftekens

zelf bemonsterd werden. In de tabel hieronder wordt de beplanting bovendien naast die van het kerkhof van Esen, de begraafplaats van Diksmuide en het kerkhof van Lampernisse getoond, zodat een vergelijking meteen ook mogelijk wordt.

Het aantal typische kerkhofplanten in Keiem is eerder beperkt. Er komen geen treurbomen voor en nauwelijks altijdgroene naaldbomen, maar wél de altijdgroene Taxus en Buxus (die helaas ook veel Buxusmot op bezoek kreeg). Bij de kruidachtige planten zijn de altijdgroene Klimop en de ook 's winters bloeiende heidesoorten typische kerkhofplanten. Ook rozen, viooltjes, anjers, lelies en narcissen zijn typisch traditionele kerkhofplanten. Dat geldt ook voor een reeks rots- en steen bewonende soorten: kruipklokje, steenbreeksoorten en vetkruiden. En uiteraard zijn er de chrysanten die vanaf begin november ook hier nog massaal het kerkhof opfleuren.

Veel overige soorten weerspiegelen toch vooral wat de lokale tuincentra aanbieden en dat spectrum is sterk mode-gebonden en lijkt ook erg goed op het courante tuinspectrum.

Wetenschappelijke plantennaam	Nederlandse planten-naam	Kerkhof Keiem	Kerkhof Esen	Begraafplaats Diksmuide	Kerkhof Lampernisse
Acer pseudoplatanus	Gewone esdoorn	1			
Aesculus hippocastanum	Witte paardenkastanje			1	
Amelanchier lamarckii	Amerikaans krentenboompje	1			
Arum italicum	Italiaanse aronskelk				1
Aster species	Aster	1			
Aubrietia x cultorum	Aubrietia		1		
Aucuba japonica	Broodboom	1	1	1	
Begonia semperflorens	Begonia	1	1	1	
Bellis perennis Pomponette-serie	Madeliefje Pomponette			1	
Bergenia crassifolia	Schoenlappersplant			1	1
Buxus sempervirens	Buxus	1	1	1	1
Calendula officinalis	Goudsbloem			1	
Calluna vulgaris	Struikhei		1	1	1
Campanula poscharskyana	Kruipklokje	1		1	
Carex morrowii	Japanse zegge				1
Centaurea montana	Bergcentaurie		1		
Cerastium tomentosum	Viltige hoornbloem		1		
Chamaecyparis lawsoniana	Dwergcipres			1	
Chrysanthemum	Chrysant	1	1	1	1
Convallaria majalis	Lelietje-van-dalen, Meiklokje			1	
Coreopsis rosea	Meisjesogen			1	
Cosmos bipinnatus	Cosmea	1			
Cotoneaster divaricatus	Uitgespreide cotoneaster		1	1	
Crocus vernus	Bonte crocus	1	1	1	
Cuphea hyssopifolia	Mexicaanse heide		1	1	
Cyclamen	Cyclaam			1	1
Cyperus	Cyperus			1	
Delosperma cooperi	Middagsbloem		1	1	
Dianthus	Anjer			1	1
Dipladenia cultivars	Mandevilla		1	1	

Wetenschappelijke plantennaam	Nederlandse planten- naam	Kerkhof Keiem	Kerkhof Esen	Begraaf- plaats Diks- muide	Kerkhof Lamper- nisse
Echeveria species	Echeveria			1	
Erica carnea	Alpenheide (Sneeuwheide)				1
Erica x darleyensis	Winterheide	1	1	1	1
Erica x darleyensis 'Kramers Rote'	Winterheide		1	1	
Erica gracilis	Zuidafrikaanse dopheide		1	1	
Euonymus fortunei 'Emerald Gaiety'	Bontbldige Japanse kardinaalsmuts		1	1	1
Fagus sylvatica	Beuk(enhaag)		1	1	
Festuca glauca	Blauw schapengras			1	
Fuchsia species	Bellenplant		1		
Galanthus nivalis	Sneeuw klokje	1	1	1	1
Gaura lindheimeri	Prachtkaars		1	1	
Geranium pratense	Beemdooievaarsbek		1		
Geranium species	Geranium			1	1
Gleditsia triacanthos	Valse chtristusdoorn	1			
Hebe albicans 'Red Edge'	Struikveronica		1		
Hebe speciosa	Struikveroncia		1		1
Hedera helix	Klimop	1	1	1	1
Helleborus niger	Kerstroos		1	1	
Helleborus orientalis	Kerstroos		1	1	
Hemerocallis	Daglelie	1			
Hesperantha coccinea	Karmozijnrode vlaglelie			1	
Hyacinthus orientalis	Hyacint		1	1	1
Hydrangea macrophylla	Hortensia	1		1	
Hyacinthoides hispanicus	Spaanse boshyacint	1	1	1	
Hypericum androsaemum	Mansbloed		1	1	
Iberis sempervirens	Witte scheefkelk		1		1
Ilex aquifolium	Hulst		1		
Ilex crenata	Japanse hulst		1		
Impatiens walleriana	Vlijtig liesje		1	1	
Inula	Alant			1	
Iris foetidissima	Stinkende lis		1		
Juniperus squamata 'Blue compact'	Himalaya-jeneverbes		1		
Kalanchoe tomentosa	Pandaplant		1	1	
Lavandula angustifolia	Echte lavendel		1	1	
Leucojum aestivum	Zomerklokje			1	
Ligustrum ovalifolium	Haagliguster	1			
Lobelia erinus	Tuinlobelia			1	
Lobularia maritima	Zeeschildzaad		1		
Lobularia maritima 'Seet alyssum'	Zeeschildzaad			1	
Lychnis coronaria	Prikneus		1	1	
Mahonia aquifolium	Struikmahonie			1	
Muscari armeniacum	Blauwe druifjes, Armeense druifhyacint	1	1	1	1
Muscari botryoides	Blauwe druifjes		1	1	
Muscari neglectum	Blauwe druifjes		1	1	

Wetenschappelijke plantennaam	Nederlandse planten- naam	Kerkhof Keiem	Kerkhof Esen	Begraaf- plaats Diks- muide	Kerkhof Lamper- nisse
Narcissus pseudonar- cissus divisie 1	Trompetnarcis	1	1	1	1
Narcissus divisie 2	Grootkronige narcis	1	1	1	
Narcissus divisie 3	Kleinkronige narcis			1	
Narcissus divisie 4	Gevuldbloemige narcis		1		
Narcissus poeticus	Witte narcis	1			
Pachysandra terminalis	Dikkemanskruid, Schaduwkruid			1	
Paeonia lactiflora	Pioenroos		1		
Pelargonium	Pelargonium		1	1	
Petunia hybride	Petunia		1	1	
Pieris japonica	Rotsheide		1	1	
Primula x polyantha	Sleutelbloem (hybriden)	1	1	1	1
Prunus cerasifera 'Nigra'	Kerspruim		1		
Prunus laurocerasus 'Schipkaensis'	Laurierkers		1		
Prunus laurocerasus 'Rotundifolia'	Laurierkers	1	1		
Ribes sanguineum	Rode ribes		1		
Rosa	Roos	1	1	1	1
Rosmarinus officinalis	Rozemarijn			1	
Rudbeckia fulgida 'Goldsturm'	Zonnehoed			1	
Sanvitalia speciosa	Dwergzonneroos		1	1	
Saxifraga x arendsii 'Blütenteppich'	Steenbreek		1		
Saxifraga x urbium	Schildersverdriet				1
Sedum album	Wit vetkruid	1			
Sedum reflexum	Tripmadam		1	1	
Sedum telephium	Hemelsleutel	1	1		
Sempervivum species	Vetkruid		1	1	1
Sempervivum spurium	Roze vetkruid	1			
Sempervivum tectorum	Huislook		1	1	
Skimmia japonica 'Finchy'	Skimmia (witbloeiend)		1	1	
Skimmia japonica 'Rubella'	Skimmia (rozerood bloeiend)	1	1	1	
Streptocarpus saxorum	Kaapse primula			1	
Sutera cordata	Bacopa			1	
Tagetes	Afrikaantje, Stinkerdje		1	1	
Taxus baccata	Taxus(haag of -massief)	1	1	1	
Thuja orientalis	Chineze thuja		1		
Tilia	Linde	1	1		
Tulipa	Tulp	1	1	1	1
Viburnum tinus	Sneeuwbal			1	
Vinca major 'Aureovariegata'	Grote maagdenpalm 'Aureovariegata'		1		
Vinca minor	Kleine maagdenpalm		1	1	1
Viola odorata	Maarts viooltje	1	1	1	
Viola tricolor cultivars	Driekleurig viooltje	1	1	1	
Viola x wittrockiana cultivars	Perkviool	1	1	1	



Foto. Chrysanten op het kerkhof van Keiem, december 2021.



Foto. Bloeiende Winterheide (*Erica x darleyensis*) op het kerkhof te Keiem in maart 2021.



Foto. Bloeiende narcissen (*Narcissus*) op het kerkhof te Keiem in maart 2021.



Foto. Gehoornde metselbij (*Osmia cornuta*) op Winterheide (*Erica x darleyensis*). Kerkhof Keiem, maart 2021.

Literatuur

- Anoniem (niet gedateerd). Versteende getuigenissen. Inventariseren van funerair erfgoed. TERF, 39 p.
- Depestel, A. (2006). De gemeentelijke begraafplaats aan de Gasthuisstraat te Temse. Deel 1: studie van de site en de graftekens. Verhandeling voorgelegd aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vakgroep Kunst-, muziek- en theaterwetenschappen.
- Desmedt, M. (2005). Graf sierkunst van de familie Norga. Grafzerkje vzw, Nieuwsbrief Nr. 26: 2-3.
- Goossens, D. (1984). Inleiding tot de geologie en geomorfologie van België. Tweede gewijzigde en uitgebreide druk, Uitg van de Berg, Geologische Boekhandel W.G. Witkam, Enschede, 228 p.
- Hourant, R. (1992). Nomenclature des modèles rencontrés (croix en fonte). In Lempereur et al. (1992). La fonte en Wallonie: 100.
- Kennes, C. (2012). Gietijzeren kruisen. Grafzerkje vzw Nieuwsbrief Nr. 67 – maart 2012: 1-9.
- Lempereur, F., Tulliez, O. & Hourant, R. (1992). La fonte en Wallonie: les croix de nos aïeux. Lie-ège, Eds. du Perron, 222 p.
- Maekelberg, D. & Scheirlinckx, G. (Red)(2011). Onderhoud van funerair erfgoed. Monumentenwacht Vlaanderen vzw, 75 p.
- Messiaen, H. & Vanneste, P. mmv Gherardts, F. & Scheir, O. (2005). Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, n Diksmuide Deel I: deelgemeenten Diksmuide, Beerst, Esen, Kaaskerke, Keiem en Lampernisse.
- Nijssen, J. (2001). Grafkruisen van de Sint-Truidense gieterij Brialmont. M&L 20 (4): 38-44.
- Onroerend Erfgoed (2021). Beschermd monument Begraafplaats: grafkruisen, Baasrodestraat zonder nummer, Baasrode (Dendermonde), Oost-Vlaanderen. ID: 8389 URL: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/8389>
- Onroerend Erfgoed (2021). Gietijzeren grafkruis M.M. Hermans, Sint-Truiden Schuurhoven zonder nummer.
- Perchet, D. (2017). Croix de nos aïeux: un patrimoine en danger. In: La Mougeotte. Infolettre du réseau international de la fonte d'art 70: 1-31.
- Saenen, M. & Fourny, A. (2002). Croix de fonte dans l'est du Brabant Wallon. Revue d'histoire religieuse du Brabant wallon 16 (1): 73-82.
- Symoen, R. (1980). Keiem door de eeuwen heen. Uitg. Keiem, 269 p.
- Symoen, R. & Willaert, W. (2014). Keiem vóór, tijdens en na de Grote Oorlog. Uitg. Diksmuide, 112p.
- Van Belleghem, K. (2010). Infobundel Funerair erfgoed in de zuidelijke Westhoek, 50 p.
- Zwaenepoel, A. (2018). beheerplan voor het beschermd landschap Oudlandpolders van Lampernisse. WVI i.o.v. gemeente Diksmuide, 176 p.
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/%C3%89caussinnes>
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/%C3%89caussinnes>
- <https://www.kerknet.be/kerknet-academie/cursus/herken-jij-deze-13-verschillende-christelijke-kruisen>

kaartjes met nummers graftekens (A3-formaat) achteraan toevoegen

\\wvi.be\\DATA\\Milieu\\Studies natuur iov gemeenten of provincie\\Diksmuide\\Funerair erfgoed\\Kaartje_Keiem_vakken_A_B.pdf

\\wvi.be\\DATA\\Milieu\\Studies natuur iov gemeenten of provincie\\Diksmuide\\Funerair erfgoed\\Kaartje_Keiem_vakken_C_D.pdf

